

Var det bättre förr?

Regionrapport 2020 – hållbar utveckling i Västra Götaland

VGR Analys 2020:2

Regionrapport 2020 – hållbar utveckling i Västra Götaland – Var det bättre förr? har tagits fram av enheten för samhällsanalys vid Västra Götalandsregionen. Kontaktpersoner inom olika områden i rapporten är:

- Katarina Ahlin – Arbetslöshet
- Karin Althoff – Demografi och jämställdhet
- Tomas Ekberg – Välbefinnande, demokrati, ekonomisk utveckling, miljö och regional utveckling
- Göran Henriksson – Hälsa och jämlikhet
- Maria Larsson – Infrastruktur och innovation
- Cecilia Olbin Gard – Demografi
- Barbara Rubinstein – Hälsa, delaktighet, trygghet
- Joacim Waara – Utbildning, arbetsmarknad, ekonomisk utveckling och integration

Kartmaterialet i rapporten har producerats av Per Karlsson

Framsida. GB Glass sortiment och priser 1977. <https://glaceglimtar.blogg.se/category/1977.html>

Innehållsförteckning

Var det bättre förr?	5
Sammanfattning och slutsatser	6
Fortsatt högt välbefinnande men livsvillkoren skiljer mellan olika grupper	6
Hög ekonomisk tillväxt på hemmaplan, svag produktivitetsväxt men starka statsfinanser	6
Stora investeringar i forskning och utveckling, stora behov inom boende och transporter	6
Stark utveckling på arbetsmarknaden men stora strukturella problem	7
Stigande utbildningsnivåer men flera allvarliga problem i utbildningssystemet	7
Höga reallöneökningar, fler har låg ekonomisk standard men färre låg inkomststandard	7
Snabb minskning av andelen invånare som försörjs av olika bidrag under 2000-talet	8
Bra miljö men långt från att nå miljömålen – offentlig sektor levererar	8
Inte givet att försörjningsbördan ökar men ökat välfärdsåtagande ofrånkomligt	8
Starka förutsättningar för framtiden i Västsverige	9
Slutsatser - Långsiktiga utmaningar för Det goda livet	9
Det goda livet i Västra Götaland	12
Att analysera det goda livet och hållbar utveckling	12
Välbefinnande, demokrati och samhällsservice	13
Högt välbefinnande – lägre värden för unga oroande – levnadsförhållanden avgör	13
I huvudsak positiv syn på demokrati och samhällets service men vissa oro moln	14
Ekonomiska dimensionen	15
God ekonomisk utveckling under 2010-talet med hög tillväxt av nya jobb	15
Tilltagande koncentration av ekonomisk utveckling till Göteborgsregionen	16
Hög svensk investeringskvot och ökade satsningar på FoU	17
Nyföretagande i nya former	18
Starka svenska finanser men en hel del andra orostecken	18
En bostadsmarknad som inte fungerar för utsatta grupper i befolkningen	18
Transportinfrastruktur med stora investeringsbehov, inte minst på järnvägssidan	19
Den internationella tillgängligheten kan förbättras	20
Sociala dimensionen	22
Högt sysselsättningsgrad i EU – kommuner med långsiktiga strukturella problem	22
Arbetslöshet som vänt upp och allvarliga strukturella problem på arbetsmarknaden	24
Inkomsterna ökar för samtliga hushållsgrupper – mest för de som har mest	25
Stor minskning av andelen invånare som försörjs av bidrag	26
Fortsatt god hälsa men ökade skillnader och den psykiska hälsan oroar	26
Hög tillit men otryggheten har ökat, särskilt för unga kvinnor	27
Utbildningsnivån fortsätter öka – betydande regionala skillnader	29

Mycket stora skillnader i skolresultat och i hur många som läser vidare	29
Stora satsningar på kultur och allt fler skapar kultur i olika former	31
Miljödimensionen.....	32
En bra miljö i ett internationellt perspektiv, svårt att nå regionala miljömål.....	32
Låg andel skyddade miljöer, långvariga försurningsproblem, allt mer plast i haven	32
Minskningen av växthusgaser har stannat av – orealistiska mål?.....	33
Begränsad påverkan på människors hälsa av miljön i Västra Götaland	34
Hållbar och ohållbar konsumtion.....	34
Jämställdhet, jämlikhet, integration och regional utveckling	35
Demografisk utveckling	37
Snabb befolkningsökning och möjligheter klara försörjningsbördan i framtiden	37
En väl fungerande region med hög potential.....	39
Snabbt stigande fastighetspriser tyder på ökad attraktivitet i Västsverige.....	41
Megatrender sätter fokus på inkluderande utveckling.....	42
En allt mer global värld	43
... som hotas av utanförskap, geopolitiska strider och av kontrollsamhället.....	44
Hur kan vi i Västsverige möta de utmaningar megatrenderna skapar?.....	44
Litteraturförteckning	46

Var det bättre förr?

Västra Götalandsregionen genomför en gång per år en samlad analys av tillståndet i regionen i ett invånarperspektiv. Syftet är att bidra med ett faktabaserat underlag som beskriver utveckling och utvecklingstendenser brett och på längre sikt. Analysen tas fram av Enheten för samhällsanalys. Utgångspunkt är Vision Västra Götaland – Det goda livet. Invånarna och deras förutsättningar, syn på sina liv och på möjligheterna att leva ett bra liv i Västra Götaland står i centrum.

En genomgång av invånarnas välbefinnande/lycka och vad som gör skillnad för densamma inleder beskrivningen och följs av en diskussion kring hur invånarna ser på demokrati, politik och på samhällets service i dag och över tid. Därefter presenteras den ekonomiska, sociala och miljömässiga utvecklingen i Västra Götaland. Tidsperspektivet är långsiktigt och jämförelser sker omväxlande med Sverige, andra storstadsregioner och internationellt. En beskrivning av den demografiska utvecklingen inkluderar en analys av den framtida försörjningsbördan. Denna följs av en översikt över hur Sverige och Västsverige står sig vid benchmarking internationellt. Som avslutning förs en diskussion av vad megatrender som globalisering och digitalisering har betytt för dagens utveckling och för vad som blir strategiskt viktiga frågor i framtiden. De samlade slutsatserna beskrivs i sju punkter i den inledande sammanfattningen.

Vi har valt att kalla denna regionrapport *Var det bättre förr?* I den allmänna debatten framställs det ofta så. På det hela taget är det en verklighetsbeskrivning som rimmar dåligt med verkligheten. Inom de allra flesta områden är situationen bättre i dag än under tidigare decennier. Det gäller människors välbefinnande, i ekonomin och i miljön. Samtidigt finns det uppenbara områden där utvecklingen går åt fel håll på ett sätt som riskerar både sammanhållningen i samhället och planetens framtid. Om vi istället ställer oss frågan om utvecklingen är hållbar blir svaret därmed sannolikt negativt. Skillnaderna mellan de med bra förutsättningar och de med sämre har ökat, otrygghet och psykisk ohälsa ökar – särskilt bland unga kvinnor – segregationen är ett faktum och klimathotet hänger över oss.

En generell slutsats är att det regionala utvecklings- och förändringsarbetet blir än viktigare i framtiden. Det behöver finnas verktyg för att klara både en mer inkluderande samhällsutveckling, fortsatt internationell konkurrenskraft och mer effektiva insatser för livskraftiga ekosystem. En succesiv övergång till en utvecklingspolitik där prioriteringarna tydligare sker utifrån insatsernas långsiktiga effekter på invånarnas välbefinnande bör vara möjlig. Forskningsläget är allt starkare och kunskapen om vad som gör invånarna nöjda med livet och att de ser det som meningsfullt blir allt bättre, också i Västra Götaland.

Vår förhoppning är att Regionrapport 2020 ska bidra till en bra diskussion och till kloka prioriteringar i framtidens utvecklingspolitik i Västra Götaland.

Västra Götaland, januari 2020

Karin Althoff
Enhetschef samhällsanalys

Tomas Ekberg
Samhällsvetare

Koncernavdelning data och analys
Koncernkontoret
Västra Götalandsregionen

Sammanfattning och slutsatser

Tillståndet i Västra Götaland analyseras en gång per år enligt den modell som slagits fast i Vision Västra Götaland. Det innebär en bred genomgång av utvecklingen i den sociala dimensionen, i miljön och i ekonomin med invånarna i fokus. Resultaten från analysen 2020 sammanfattas här och summeras i form av utmaningar som behöver hanteras för att fler invånare ska få möjlighet att leva *Det goda livet* i framtiden. Analysen är gjord av Enheten för samhällsanalys vid Västra Götalandsregionen som också ansvarar för innehållet. Rapporten har fått rubriken – Var det bättre förr? Det försiktiga svaret är att det beror på vilka glasögon den som svarar använder. Generellt finns ingen tvekan om att läget är bättre i dag inom de flesta områden och för en stor majoritet av invånarna än det var för såväl ett som fem decennier sedan. Samtidigt finns det tveklöst frågor där dagens utvecklingstendenser inte är långsiktigt hållbara.

Fortsatt högt välbefinnande men livsvillkoren skiljer mellan olika grupper

Utvecklingen i Västra Götaland under de senare decennierna är i grunden stark. Andelen invånare som är nöjda med livet är fortsatt mycket hög vid en internationell jämförelse. Få är mindre nöjda. De flesta ser också livet som meningsfullt, menar själva att de blir väl behandlade av andra, lär sig nya saker och gör sådant som gör dem stolta. Tilliten till andra är hög. Hälsan förbättras och medellivslängden fortsätter öka både för kvinnor och för män. En hög andel lever aktiva liv och umgås frekvent med vänner och bekanta.

Men allt går inte i rätt riktning. Yngre och unga vuxna är mindre nöjda med livet än andra grupper. Utvecklingen är oroande. Koncentrationen av sämre levnadsförhållanden till socialt och ekonomiskt utsatta områden blir också tydlig. I dessa områden är välbefinnandet lägre hos en betydligt större del av befolkningen. Levnadsförhållanden och levnadssätt påverkar också livslängden dramatiskt. De med de 25 procent lägsta inkomsterna har en återstående livslängd i 30-årsåldern som är 4 till 8 år kortare (kvinnor resp. män) än de med de 25 procent högsta inkomsterna. Den psykiska ohälsan är ett annat uppenbart problem. Det gäller särskilt unga kvinnor. Unga kvinnor upplever också samhället som allt mer otroggt. Det kan finnas fog för oron. Mer allvarliga brott riktade direkt mot människor har ökat över tid i Västra Götaland.

Hög ekonomisk tillväxt på hemmaplan, svag produktivitetsväxt men starka statsfinanser

Den ekonomiska tillväxten i Västsverige har varit hög efter finanskrisen. Också i ett internationellt perspektiv. Det gäller dock i första hand på hemmaplan och mätt i svenska kronor. En sjunkande kronkurs gör att värdet av det vi producerar ökar betydligt mindre i dollar eller euro. De svenska konsumenterna har i relativ mening blivit fattigare när kronan försvagats medan företag med stora delar av sin verksamhet i Sverige ökat sin konkurrenskraft. Trots denna – eller möjligen tack vare denna starka ekonomiska tillväxt i ett svenskt perspektiv – har produktivitetsutvecklingen gått i stå både i näringslivet och i den offentliga sektorn de senaste fyra åren. Fordonsindustrin utgör ett undantag.

De svenska finanserna är samtidigt starkare än på mycket länge. Statsskulden är bland de lägsta i Europa och sjunkande. Många kommuner och regioner har dock svårt att balansera sina budgetar. I förhållande till de disponibla inkomsterna har hushållens skulder ökat dramatiskt långsiktigt, men inte i förhållande till de finansiella tillgångarna. Räntebetalningarnas andel av inkomsterna var 2018 rekordlåga 2,4 procent. För de med relativt sett höga lån är känsligheten för sjunkande fastighetspriser och stigande räntor fortsatt hög.

Stora investeringar i forskning och utveckling, stora behov inom boende och transporter

Även investeringarna har tagit fart från 2010. Investeringskvoten är nu i nivå med den på 1960-70 talen. Investeringarna har ändrat karaktär. En allt större andel går till satsningar på forskning och utveckling. Näringslivet driver denna utveckling och Västsverige med fokus Göteborg har en av de högsta andelarna i världen i förhållande till värdet av produktionen i regionen. Investeringarna i bostäder har fortsatt öka fram till 2019. Prognoserna för framtiden är osäkra men spår högt bostadsbyggande även de närmsta åren. 47 av 49 kommuner i Västra Götaland uppger fortsatt att de har brist på bostäder. Unga, de med svaga ekonomiska resurser och de med en svag ställning på arbetsmarknaden drabbas.

När det gäller transportinfrastruktur finns fortsatt basala brister i Västsverige och i våra kontakter med omvärlden, inte minst jämfört med övriga storstadsregioner i Sverige. Det gäller framförallt järnvägssidan. Osäkerheten om framtida utbyggnad är stor. Det kan ifrågasättas om det finns en nationell förståelse för behovet av en grundläggande transportinfrastruktur som möjliggör mer hållbara transporter för människor och gods i hela landet och med koppling till våra grannländer. Utbyggnad av järnväg till Borås/Jönköping, fler spår mellan Göteborg och Alingsås på Västra Stambanan, en fungerande infrastruktur i form av ett dubbelspår på järnväg mellan Oslo och Köpenhamn via Göteborg borde varit en självklarhet i dag.

Stark utveckling på arbetsmarknaden men stora strukturella problem

I takt med en växande ekonomi har arbetsmarknaden ur vissa aspekter utvecklats mycket väl. Sysselsättningsökningen är bra i nationell och internationell jämförelse. Sverige har EU:s högsta sysselsättningsgrader och invånarna i Västra Götaland ligger på eller över svensk nivå för olika grupper. Procentuellt har jobben ökat relativt snabbt på de flesta lokala arbetsmarknader (LA) i Västra Götaland på 2010-talet. En allt mer kunskapsdriven utveckling ger samtidigt allt större fördelar för mer urbana miljöer och tillväxten på Göteborgs LA är anmärkningsvärd. Drygt 90 000 motsvarande nästan 80 procent av alla nya jobb netto har skapats här, på en arbetsmarknad som allt mer domineras av kvalificerade företagstjänster, forskningsintensiv industri och besöksnäringar. Utvecklingen är ur flera aspekter bättre än den i Stockholm.

Samtidigt lider arbetsmarknaden av stora obalanser. Mer än hälften av de offentliga arbetsgivarna kan i ingången till 2020-talet inte rekrytera den kompetens de behöver. För näringslivet varierar värdena mer men ligger fortsatt i en dämpad konjunktur på runt 30 procent. Behoven av kunskaps- och kompetensutveckling det kommande decenniet är stora generellt och särskilt inom digitalisering och elektrifiering. De strukturella problemen synliggörs också av att arbetslösheten efter sex till sju års högkonjunktur fortfarande ligger nära 7 procent med stora skillnader mellan olika grupper. Situationen är inte ny. Läget var detsamma 2006. Nytt är att sex av tio arbetslösa är födda utrikes. Arbetsmarknaden blir också allt tuffare för de som saknar gymnasieutbildning (ca 20 % arbetslösa 2018). I många serviceyrken ändras marknaden nu också mot en gig-ekonomi med osäkra villkor. Det drabbar unga och de med kortare utbildning i första hand.

Stigande utbildningsnivåer men flera allvarliga problem i utbildningssystemet

Andelen invånare med högskoleutbildning fortsätter öka. 2019 hade mer än hälften av kvinnorna mellan 25 och 64 år i Västra Götaland högre utbildning. För män är motsvarande siffra under 40 procent. Gapet ökar över tid. Utvecklingen återspeglar en situation med fortsatt traditionella utbildnings- och yrkesval. Göteborgsregionen har en bra bit över en miljon invånare och en större koncentration av kunskapsintensiv verksamhet. Andelen högskoleutbildade är ca tio procentenheter högre här än i Skaraborg, Fyrbodalen och Boråsregionen. Utbildningssystemet uppvisar i sig flera allvarliga problem. Närmare en av fem elever klarade inte att nå gymnasiebehörighet 2018/19. Problemen är koncentrerade till socialt och ekonomiskt utsatta områden i regionen. Andelen kvinnor respektive män som går vidare till högre utbildning från olika kommuner tre år efter gymnasiet skiljer dessutom från runt 20 till närmare 60 procent. Det är ohållbart.

Höga reallöneökningar, fler har låg ekonomisk standard men färre låg inkomststandard

De reala inkomstökningarna under 2000-talet har varit mycket höga sett i ett längre tidsperspektiv. En viktig orsak bakom detta är den låga inflationstakten under 2000-talet som successivt gjort små nominella löneökningar till stora reala ökningar. Alla hushållsgrupper i Västra Götaland har också fått del av ökningarna, en utveckling som fortsatt under senare år. Högst absoluta ökningar har dock gått till de som redan hade det bäst ekonomiskt, som samboende med unga vuxna boende hemma. Ensamstående föräldrar med barn i åldern 0-19 år har betydligt lägre disponibla inkomster per person och ökningarna har varit mindre i kronor och ören. De ökade skillnaderna i ekonomiskt utfall förklaras dock i huvudsak av ägande av bostäder eller andra former av kapital.

Trots att merparten av invånarna fått det allt bättre ekonomiskt beskrivs utvecklingen ofta i negativa termer. De glasögon som används avgör. Andelen med låg ekonomisk standard (under 60 procent av medianinkomsten) ökar liksom inkomstskillnaderna. Andelen med låg inkomststandard har dock minskat från 9 procent 1991 till under 6 procent 2017. En väsentlig förbättring. Att ha låg inkomststandard handlar om att

ha det absolut snarare än relativt problematiskt med sina ekonomiska resurser. Sverige har också EU:s lägsta andel invånare som lever i vad som kallas absolut fattigdom. På ett område sticker vi dock ut. Det gäller låg ekonomisk standard bland utrikesfödda som är 35 procent jämfört med runt 12 procent totalt sett.

Snabb minskning av andelen invånare som försörjs av olika bidrag under 2000-talet

Att många invånare fått det bättre i ekonomiska termer visas också av den snabbt sjunkande andelen personer i åldern 20-64 år som försörjs av olika former av bidrag i Västra Götaland. Räknat i helårs-personer har andelen sjunkit från 20 procent av befolkningen i inledningen av 2000-talet till drygt 13 i dag. Översatt i invånare är det en minskning med 40 000 helårspersoner. Andelen försörjda med bidrag ger en tydlig bild av den långsiktiga ekonomiska utvecklingen i regionen. I delar av Skaraborg och Dalsland ligger nivån också i dag kring 20 procent av befolkningen. Runt Göteborg kring tio. Västra Götaland har totalt sett utvecklats betydligt bättre än Skåne från 2012 och i nivå med Stockholm.

Bra miljö men långt från att nå miljömålen – offentlig sektor levererar

Miljösituationen och dess utveckling är en komplex fråga. I internationell jämförelse är situationen på de flesta områden bra – också när utvärderingen görs i förhållande till vetenskapligt etablerade mål. Och när vi följer utvecklingen inom centrala områden som biologisk mångfald, biologiska system, klimatpåverkan och miljöns påverkan på hälsan går en hel del i rätt riktning. I princip varje indikator som beskriver emissioner av olika ämnen och partiklar i Västra Götaland i länsstyrelsernas databas går åt rätt håll. Men ofta långsamt och framförallt sakta i förhållande till de ambitiösa svenska miljömålen. När ekosystemen hamnat i obalans tar det dessutom mycket lång tid att få dem i balans igen. Vi betalar för gamla synder.

Vi gör inte heller tillräckligt för att ställa till rätta det vi en gång ställt till med. Skyddet för den biologiska mångfalden i Västra Götaland är inte nära de nivåer som satts upp internationellt. Hotade arter drabbas. Vattnen i våra sjöar är fortsatt ofta försurade och övergödningen av havet i kustnära områden ett faktum. Inom några områden dyker nya problem upp. Det gäller inte minst plaster i havet som ökat dramatiskt i våra kustvatten med toppar 2017 och 2018.

När det gäller frågan om utsläpp av växthusgaser har den tidigare minskningstakten bromsats upp och mellan 2013-2017 har den i stort upphört. I dag verkar det otänkbart att de mål som satts upp i Västra Götaland om 80 procents minskning från 1990 till 2030 ska kunna nås. I förhållande till befolkning och värdet av produktionen sker dock en fortsatt minskning. Utsläppen i Sverige är dessutom de lägsta i EU och OECD per person. I ett konsumtionsperspektiv ligger utsläppen samtidigt konstant över tid. Utsläppen har förskjutits till att två tredjedelar sker i andra länder jämfört med hälften för 20 år sedan. Men också här är utsläppen på en relativt låg europeisk nivå och betydligt lägre än de i USA per invånare.

En annan fråga som blir allt mer komplex är den om hållbar konsumtion. Vi gör allt mer miljömedvetna val i vardagen, har en av världens högsta andelar ekologiska livsmedel i våra varukorgar och en offentlig sektor som är världsledande när det gäller ekologisk mat. Vi har en kollektivtrafik i Västra Götaland som till över 95 procent går på förnybara bränslen. Samtidigt verkar konsumtionslusten obruten. På en direkt fråga är dock en hög andel av invånarna i regionen villiga att ta ett ökat ansvar för klimat och miljö (SOM 2019). Även företagen konkurrerar allt oftare med mer hållbara affärsmodeller.

Inte givet att försörjningsbördan ökar men ökat välfärdsåtagande ofrånkomligt

Befolkningen i Västra Götaland fortsätter att öka i snabb takt framförallt drivet av en hög nettoinflyttning från andra länder. Regionen passerade 1,7 miljoner invånare under 2018 samtidigt som vi i Västsverige (inklusive Halland med en till stor del gemensam arbetsmarknad) nu är fler än 2 miljoner invånare, en femtedel av Sveriges befolkning. Även om de flesta kommuner ökar sin befolkning i dagsläget sker långsiktigt en koncentration till Göteborg och till platser på pendlingsavstånd från Göteborg samt till regionala centra. Dessutom ökar befolkningen snabbt i Strömstad med dess nära koppling till den norska marknaden. För många platser som ligger längre från regionala centra är situationen betydligt mer bekymmersam med en befolkningsstruktur med högre andel äldre, lägre sysselsättning, en minskande arbetsmarknad lokalt och fler som försörjs av olika former av bidrag.

Det stora diskussionsämnet när det gäller befolkningsutveckling på sikt är försörjningsbördan. De beräkningar vi genomfört, baserat på 2019 års befolkningsprognos för Västra Götaland, ger en mindre dystert bild än den som vanligtvis målas upp i olika sammanhang. När försörjningsbördan mäts som andelen barn och unga samt de icke sysselsatta som ska försörjas av de som jobbar finns goda möjligheter att nivån kan hållas konstant fram till 2040. Utvecklingen av sysselsättning och pensionsålder avgör hur det verkliga utfallet blir. Om dagens pensionsöverenskommelse genomförs och sysselsättningen ligger i nivå med de två senaste decennierna handlar det faktiska utfallet i den offentliga ekonomin mycket om utveckling av produktivitet och om vilka åtaganden som görs. Andelen över 80 år ökar med två procentenheter från 5 till 7 procent i Västra Götaland till 2040. Inom denna ram är skillnaderna över regionen, som sagt, stora.

Starka förutsättningar för framtiden i Västsverige

Sveriges utvecklingsförutsättningar bedöms generellt positivt i de flesta index och närmast oavsett område i internationella jämförelser. Det gäller för hur samhället fungerar i stort, socialt, miljömässigt och det gäller ekonomiska förutsättningar. Västsverige är i dag en attraktiv och väl utvecklad del av Sverige med förutsättningar som ligger minst på svensk nivå inom de flesta områden.

I ett ekonomiskt perspektiv ses Västsverige som en av de ledande innovativa regionerna i EU. Även när det gäller näringslivets struktur kopplat till framtidens efterfrågan ger internationella regionala index bra betyg. Det är dock viktigt att inse att Västsverige i det här sammanhanget, i en global konkurrens, är en relativt liten spelare, beläget i en något perifer position i förhållande till de största marknaderna. I EUs Regional Competitiveness Index 2019 bedöms Västsveriges förutsättningar övervägande positivt, plats 35 av de 268 regioner som analyserats. De starka sidorna är innovation, högre utbildning och grundförutsättningar. De svaga är infrastruktur och marknadens något begränsade storlek. En allt mer central fråga enligt forskningen om vilka faktorer i geografien som har koppling till ekonomisk utveckling är attraktivitet. OECD menar att Sverige 2019 är det land i OECD som är mest attraktivt för människor med master och doktorsexamen efter Australien. Vi är också attraktiva för entreprenörer och relativt så för studenter (plats fyra respektive 10). Här finns en delvis outnyttjad potential att ta tillvara. Att fastighetspriserna ökat procentuellt snabbare i Västra Götaland än i Stockholm under 2000-talet visar att vår attraktivitet stärkts.

Också när det gäller välbefinnande och social utveckling får Sverige positiva värderingar. Några uppenbara svagheter finns dock. Den tydligaste är andelen av de utrikes födda som är sysselsatta. Både absolut och i förhållande till befolkningen som helhet. I det världsomspännande Social Progress Index bedöms Sverige 2019 tillsammans med våra nordiska grannar vara de mest utvecklade länderna. Tydliga svagheter anges till obalanser mellan kvinnor och män i högre utbildning, tillgång till högkvalitativ utbildning, tillgänglighet till vård och skydd av miljön. Att den svenska miljön generellt mår relativt sett bra har vi redan konstaterat. När det gäller de globala hållbarhetsmålen visar återkommande utvärderingar att Sverige är bland de länder i världen som bäst lever upp till dem.

Slutsatser - Långsiktiga utmaningar för Det goda livet

Vision Västra Götaland handlar om att gemensamma prioriteringar mellan privata, offentliga och ideella aktörer ska bidra till invånarnas långsiktiga välbefinnande. Med den bakgrunden presenteras här ett antal utmaningar med grund i tillståndet i regionen, den långsiktiga utvecklingen, drivkrafter inom olika områden samt i de megatrender som driver utvecklingen globalt och som påverkat oss allt tydligare de senaste decennierna. Beskrivningarna av utmaningar och lämpliga satsningar tar hänsyn till den roll den lokala och regionala nivån har i Sverige. Sammantaget är en region som präglas av aktiva liv, nyskapande och där allas välbefinnande är lika viktigt något att sträva efter. Ökade ansträngningar krävs för att nå dit. Det som förenar de tyngsta trenderna globalt – globalisering, digitalisering, demografiska förändringar och klimatförändringar – är att de gynnar starka, oftast urbana, regioner och invånare med resurser och missgynnar andra typer av regioner och invånare med mindre resurser. OECD beskriver behovet av att få till en inkluderande tillväxt/ utveckling som den stora gemensamma utmaningen. En successiv övergång till en utvecklingspolitik där prioriteringarna tydligare sker utifrån insatsernas långsiktiga effekter på invånarnas välbefinnande bör också vara möjlig. Forskningsläget är allt starkare och kunskapen om vad som gör invånarna nöjda med livet och att de ser det som meningsfullt blir allt bättre, också i Västra Götaland.

1 Bevara och utveckla vår internationella konkurrenskraft

Västsverige är i dag en region där innovationsdrivna globalt verksamma industriföretag samt kvalificerade tjänsteföretag spelar en allt större roll. Omvandlingen har varit framgångsrik men ställer stora krav på framtiden inom en rad områden. Utvecklingen och satsningarna inom nya teknikområden behöver vara fortsatt höga. De samverkansplattformar som utvecklats under de senaste decennierna behöver stärkas. De gemensamma satsningarna behöver koncentreras till områden där det finns starka motiv att bidra till en hållbar samhällsomvandling och attraktiviteten för högutbildade, entreprenörer, studenter och forskare, utvecklas och synliggörs än bättre. Ett starkt entreprenörskap är en grundförutsättning. En utvecklad samverkan med våra nära storstadsgrannar Oslo och Öresund ökar förutsättningarna att lyckas. Forskningen om kopplingen mellan ekonomisk geografi och ekonomisk utveckling betonar betydelsen av att utnyttja de möjligheter som finns att dela resurser, matcha på arbets- och andra marknader och att lära av varandra i täta miljöer.

2 Motverka segregation och stärka samhörigheten i samhället

En hög koncentration av invånare med sociala- och/eller ekonomiska problem till vissa bostadsområden och platser gör att hela samhället drabbas och att invånarna i dessa områden drabbas dubbelt. Forskning visar hur negativa effekter av arbetslöshet, brottslighet och sämre förutsättningar att klara skolan fortplanter sig och påverkar alla i ett område. De stora problemen med för få elever som klarar grundskolan är liksom gängkriminalitet oftast kopplade till denna typ av områden vilka också fått ta stort ansvar för att ge bostad åt migranter. Trots ökad sysselsättning bland utrikes födda är skillnaderna mellan födda i Sverige och utrikes det område där vi sticker ut mest negativt jämfört med EU och OECD. En gemensam kraftsamling behövs för att ge alla möjlighet att klara skolan och komma in i arbetslivet. Den offentliga servicen behöver vara väl utbyggd. En helt central generell fråga för ökad samhörighet är att ge alla invånare som inte har egna nätverk och kontakter till samhället i helhet, till arbetsmarknaden etc., möjlighet att få sådana.

3 Kraftsamling på kunskapsutveckling, fungerande arbetsmarknad och fler i högre utbildning

Missmatchningen på arbetsmarknaden är ett stort problem för näringsliv, offentlig sektor, för invånarna och därmed för hela samhället. Den strukturella arbetslösheten är hög, kompetens och arbetskraft saknas, produktivitsutvecklingen har avstannat och behoven av uppdatering av nya kunskaper är betydande när nya teknologier införs i samhället. Fler bör också gå högre utbildning och skillnaderna i hur många som går vidare behöver minska mellan olika delar av regionen och mellan kvinnor och män. Ett kompetens- och kunskapslyft har diskuterats flitigt över åren och har sällan varit viktigare än nu. Europeiska studier visar att andelen invånare med högre utbildning och en hög andel unga invånare blir allt viktigare för att förklara skillnaden i utveckling av produktivitet mellan regioner, också när hänsyn tas till marknadernas täthet, etc.

4 Fortsätta utvecklingen mot en gemensam region

Tanken om att värna och utveckla en gemensam region är en grundbult i visionen om det goda livet. Allas välbefinnande är lika mycket värt. Starka drivkrafter i ekonomin har under senare decennier gynnat invånare med hög utbildning och befolkningsrika arbetsmarknader. Att statens och regionens verksamheter organiseras och drivs så att de bidrar till en bra grundläggande samhällsservice och delaktighet i varje kommun i regionen bör vara ett högt prioriterat mål oavsett verksamhet. Regionala centra utanför Göteborg bör stärkas än mer då de spelar en central roll för utvecklingen i sitt omland. Saknade infrastrukturlänkar behöver färdigställas – också till våra storstadsgrannar i norr och söder – och kollektivtrafiken fortsätta utvecklas så att den bidrar aktivt till en flexibel mobilitet i hela regionen till rimliga priser för invånarna.

5 Fokusera mer på aktiva liv och stärkta sociala relationer – behövs en utvecklad samhällsvision?

Det kan komma som en överraskning, men för de flesta är meningen med livet inte att sträva sig genom ett långt arbetsliv för att därefter ha samlat ihop tillräckligt med resurser till samhället för att få en god vård i livets slutskede. Med en bra hälsa och tillräckliga ekonomiska resurser handlar frågan om att vara nöjd med livet/lycklig om ett aktivt liv, att göra något meningsfullt och om sociala relationer. Här finns ett embryo till en mer modern utvecklingspolitik med visioner om mindre/mer effektiv arbetstid, ökat fokus på aktivitet, upplevelser, föreningsliv, kultur, bildning, umgänge och med insatser för att minska ofrivillig ensamhet. Förebilder finns. Omfattande resurser behöver läggas på att säkra välbefinnandet från helt unga

år och på att minska den psykiska ohälsan. Om invånarnas förutsättningar till autonomi, kompetens och samhörighet sätts i centrum för samhällsutvecklingen ökar möjligheterna att lyckas.

6 Bidra till en fungerande bostadsmarknad för alla

Det finns en fullständig samsyn om att bostadsmarknaden inte fungerar för dem med svagare ekonomiska resurser. Gemensamma initiativ bör tas, dels för att få fram bostäder till utsatta grupper till rimliga priser, dels för att ta fram förslag till förändring av förutsättningar som återger bostaden sin roll som en förutsättning för allas liv och som beskriver lokala och regionala idéer om hur ett högt bostadsbyggande och bra bostäder för alla grupper i samhället kan bli verklighet i framtiden. Synen på förutsättningarna att bo bra påverkar välbefinnandet direkt för invånarna i Västra Götaland i nivå med vad som gäller för möjligheterna till ett bra arbete och bra möjligheter att utveckla de egna fritidsintressena.

7 Driva insatser för miljö och klimat aktivt, långsiktigt och effektivt

Det finns ett starkt stöd i befolkningen i Västra Götaland för insatser som gör att vårt klimatavtryck minskar. Detsamma gäller i näringslivet som ser nya affärsmöjligheter. Att stödja denna vilja är viktigare än någonsin. I takt med ett ökat engagemang har dock diskussionerna om åtgärder hamnat allt mer från vad som kan ge systemskiften och reella effekter – på ett effektivt sätt, på sikt och i ett globalt perspektiv – till mer kortsiktiga utspel. Svensk produktion är inom de flesta områden klimateffektiv jämfört med andra länder och reella effekter på våra utsläpp sker bevisligen när vi byter system inom olika områden. Den offentliga sektorn har varit mycket framgångsrik i att driva utvecklingen mot ett mer hållbart samhälle i ett miljöperspektiv och bör fortsätta driva denna linje aktivt och i all offentligt finansierad verksamhet. Insatser som bidrar till utveckling av system som ger en samhällsomvandling i mer hållbar riktning och i samverkan mellan näringsliv, akademi, det civila och det offentliga samhället, kompletterar. En långsiktig strategi för att stärka skyddet för biologisk mångfald och ekologiska system behövs.

Det goda livet i Västra Götaland

Att analysera det goda livet och hållbar utveckling

Visionen om det goda livet kan översättas till att invånarna ska vara nöjda med sina liv och se det som meningsfullt. Västra Götalandsregionen har med hjälp av SOM-institutet vid Göteborgs Universitets följt invånarnas syn på sitt välbefinnande sedan regionen bildades 1998 och har därmed en unik kunskap om hur invånarna ser på sina liv och om vilka faktorer som betyder mest för invånarnas livstillfredsställelse.

På lång sikt är hållbar utveckling en förutsättning för det goda livet. Hållbar utveckling är också sedan regionen bildades gemensam värdegrund för utvecklingsarbetet i Västra Götaland. Hållbar utveckling handlar om att uppfylla människors behov i dag utan att begränsa kommande generationers möjligheter att förverkliga sina visioner. Det innefattar ett globalt perspektiv. Det förutsätter – utöver välfärd – en väl fungerande ekonomi och en miljö med livskraft.

Vision Västra Götaland ger en modell för att värdera om utvecklingen är hållbar. Sex variabler används i varje dimension. I den ekonomiska dimensionen diskuteras utvecklingen av ekonomisk tillväxt, produktivitet, finansiell stabilitet, investeringar/sparande, nyskapande och infrastruktur. I den sociala dimensionen analyseras utvecklingen inom de områden som utgör basen för ett bra liv; arbete, hälsa, delaktighet, kultur, inkomster och utbildning. I miljödimensionen diskuteras biologisk mångfald, biologiska system, klimatpåverkan, miljöns påverkan på hälsan, produktions- och konsumtionsmönster samt miljö kvalitet i stort.

VISION VÄSTRA GÖTALAND DET GODA LIVET

Hållbar utveckling – Långsiktig förutsättning för det goda livet

EKONOMI	SOCIAL	MILJÖ
Produktion Produktivitet Investeringar Stabilitet Nyskapande Infrastruktur	Arbete Inkomster Hälsa Delaktighet Utbildning Kultur	Biologisk mångfald Ekosystem Hälsosam miljö Klimat Konsumtion Miljömål
JÄMLIKHET – JÄMSTÄLLDHET – INTEGRATION – REGIONAL UTVECKLING		

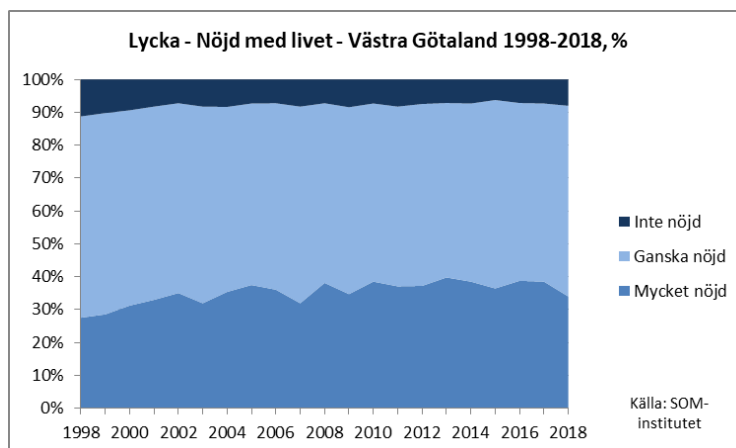
Källa: Vision Västra Götaland – Västra Götalandsregionen 2005

Om utvecklingen ska ses som hållbar bör i princip alla variabler utvecklas i rätt riktning. Skillnader som beror på kön eller ursprung ska minska. I geografin likväl som för invånarna är det viktigt att den utveckling som sker inte bara gäller vissa grupper eller delar av regionen. Samtliga variabler och perspektiv ovan ingår i den följande analysen.

Välbefinnande, demokrati och samhällsservice

Högt välbefinnande – lägre värden för unga oroande – levnadsförhållanden avgör

Invånarna i Västra Götaland är i genomsnitt och vid internationella jämförelser nöjda med sina liv. Lyckan eller välbefinnandet har ökat något de senaste decennierna, men förändringar sker långsamt och under senare år finns tendenser till lägre värden och till att skillnaderna mellan olika grupper ökar något. Men också dessa skillnader är små. Även grupper som i dagligt tal och i ett utifrånperspektiv benämns som mer utsatta – med en statistiskt sämre social och/eller ekonomisk situation – är generellt ganska nöjda med sina liv. Och vi vet från forskningen att människors svar i huvudsak speglar den faktiska situationen. Mest nöjda är äldre, de med högre utbildning, gifta eller sambor och kvinnor mer än män. Minst nöjda med sina liv är de med dålig hälsa, arbetslösa och ensamstående. Arbetslöshet och ensamhet hänger dessutom nära samman. För unga (16–29 år) är värdena sedan ett antal år lägre än förväntat. Analysen pekar mot att det är en effekt av en sen etablering på boende- och arbetsmarknaden samt av en relativt sett sämre hälsa i delar av gruppen (VGR 2019a). Det är också en något högre andel unga (13 procent 2018) som inte upplever sina liv som meningsfulla (SOM 2019c).

Skillnaderna i hur nöjda invånarna är med sina liv mellan olika delar av regionen är små, vilket är viktigt. Det går att leva på olika sätt, med olika typer av resurser, med olika syn på vad som är viktigt i livet och ha ett bra liv. Det är när vi delar in geografin efter socio-ekonomiska förutsättningar som skillnaderna blir större. Då är de som bor i resursstarka delar av Göteborg i snitt betydligt lyckligare än de som bor i de delar som definieras som resurssvaga. I resursstarka områden är nästan hälften mycket nöjda och sex procent inte nöjda. I områden med medelsvag eller svaga resurser är 20 procent mycket nöjda och 12 procent missnöjda. Socio-ekonomiska skillnader slår också igenom när det gäller vilken klass invånarna definierar sig som. För invånare som anger att de är högre tjänstemän eller företagare är fler än hälften mycket nöjda med livet. För de som ser sig som arbetare eller tjänstemän ligger nivån runt 30 procent (SOM 2019c).

De faktorer som gör egentlig skillnad för lyckan i befolkningen är dock varken klass eller var en bor utan faktiska levnadsförhållanden och levnadssätt. En bra upplevd hälsa, att göra något meningsfullt, att bli väl behandlad av andra, att ha tillräckliga ekonomiska resurser, att umgås med vänner och att ha någon att dela sitt liv med är viktigast. Både faktorerna och deras inbördes betydelse är i linje med internationella resultat. Vi kan också konstatera att ensamhet slår betydligt hårdare mot mäns lycka och att det för män är extra viktigt att göra saker och känna sig stolta över det en gjort. Kvinnor framstår som mer sociala, umgås betydligt mer med vänner och ensamhet påverkar inte välbefinnandet alls i lika mycket som för män. Kvinnorna i Västra Götaland är samtidigt i genomsnitt mer stolta över vad de gjort och menar oftare att de lärt sig nya saker jämfört med männen (VGR 2019a).

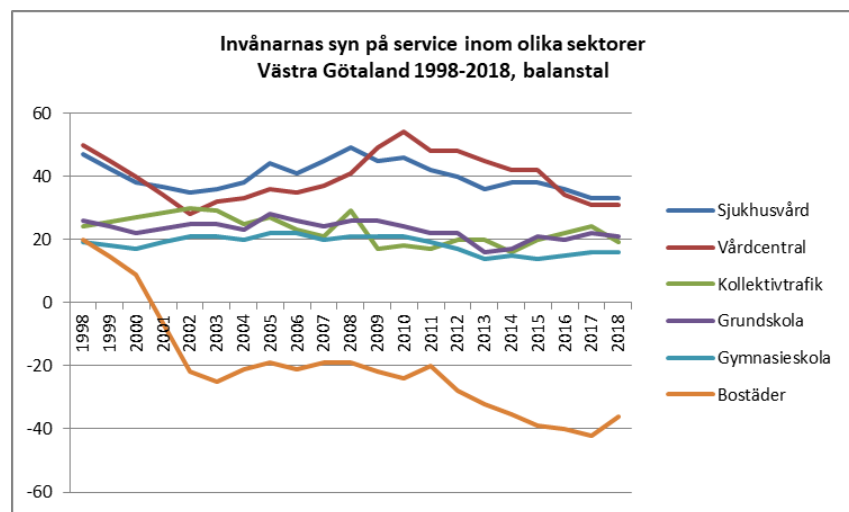
Om vi istället väljer att relatera invånarnas lycka till generella utvecklingsförutsättningar förklarar möjligheten att utveckla sina fritidsintressen, ett meningsfullt och utvecklande arbete samt tillgång till en bra bostad en stor del av hur nöjda invånarna är med sina liv (VGR/SOM kommande). Analysen är kontrollerad för skillnader i kön och ålder. Några resultat sticker ut. De som bor i resurssvaga områden och de mellan 16 och 29 år är i betydligt högre grad inte nöjda med sina förutsättningar till bra boende. Det gäller tre av tio i utsatta områden och två av tio unga. I Sjuhärad, Skaraborg och Fyrbodalen ligger dessa värden på en av tjugo och i genomsnitt på en av tio. När det gäller arbete och fritid är skillnaderna mellan olika grupper inte lika stora. Ett intressant faktum är också att det är de med högst inkomst som i högre grad menar att de har svårt att hålla på med och utveckla sina fritidsintressen samt att nästan en av fyra i åldern 30-49 är missnöjda med möjligheten att utbilda och vidareutbilda sig (SOM 2019c).

Det som sammantaget gör verklig skillnad för hur nöjda invånarna är med livet ligger ofta nära vardagen och personliga upplevelser. Att ha gjort något meningsfullt är viktigare än att ha arbete, att ha blivit väl behandlad är viktigare än att lita på andra generellt. Att ha upplevt att utvecklingen för egen del är bra, påverkar lyckan. Att bara tro på framtiden gör ingen extra skillnad för invånarna i regionen. Ur ett utvecklingsperspektiv är detta i grunden positivt.

I huvudsak positiv syn på demokrati och samhällets service men vissa oro smoln

Hur väl samhällskontraktet mellan invånare och mellan invånare och de som styr fungerar kan i stora drag beskrivas som frågor om den tillit vi har till varandra, till de som styr och till de styrandes förmåga att leverera de tjänster invånarna förväntar sig och då på ett sätt som följer lagar och regler och ses som rättvist och lika för alla.

Intresset för politik bland invånarna i Västra Götaland har ökat över tid för att stabiliseras under senare år. Fler och fler ser möjligheter att påverka politikens innehåll på olika nivåer och en majoritet är fortsatt nöjda med hur demokratin fungerar (SOM 2019b). Värdena har dock sjunkit relativt snabbt från toppåret 2010 och var valåret 2018 klart lägre för stat, kommuner och landsting än valåret 2014. En majoritet är samtidigt fortsatt nöjda med den service de får i sina kommuner och av regionen. Viljan att betala mer i skatt om det skulle behövas för att upprätthålla dagens offentliga service är hög och färre önskar se sänkta skatter. Det finns dock tendenser till en mindre positiv syn på samhällets service inom ett antal områden under senare år. Det gäller sjukhusvård och vårdcentraler som ändå fortfarande är högt värderade. Det gäller bostäder där värdena måste beskrivas som katastrofala. För kollektivtrafik, grund- och gymnasieskola har invånarnas bedömning planat ut på en relativt låg men positiv nivå (se figur)

Anm: Balanstal innebär de som är positiva minus de som är negativa. Övriga ingår ej i beräkningen.

Källa: Västsvenska SOM-undersökningen 2018 – Tabellrapport, SOM-rapport 2019:30

Yngre och de med kortare utbildning är ofta mer positiva till samhällets service. De med kort utbildning är till exempel betydligt mer positiva än de med lång när det gäller hälso- och sjukvård och kollektivtrafik. För sjukvården finns en klart negativ trend när det gäller invånarnas syn på tillgänglighet och effektivitet från 2010 och framåt. Värdena för 2018 från SOM institutet är de lägsta det senaste decenniet och fler tycker nu för första gången att tillgängligheten är dålig än att den är bra. Den medicinska kvaliteten och personalens bemötande behåller sina höga positiva värderingar (SOM 2019b).

Politiker och de politiska församlingarna värderas traditionellt och generellt lägre än nivån på servicen. Värdena har sjunkit relativt snabbt för kommunstyrelserna från 2005/2007 och regionstyrelsen får genomgående en mer negativ än positiv värdering. Många har dock ingen åsikt i frågan. Särskilt när det gäller regionen. Värdena var än mer negativ kring millennieskiftet. Förtroendet för dem som jobbar inom

områden som i huvudsak är offentligt finansierade inom vård, skola, omsorg, kollektivtrafik etc. är samtidigt oftast och fortsatt högt.

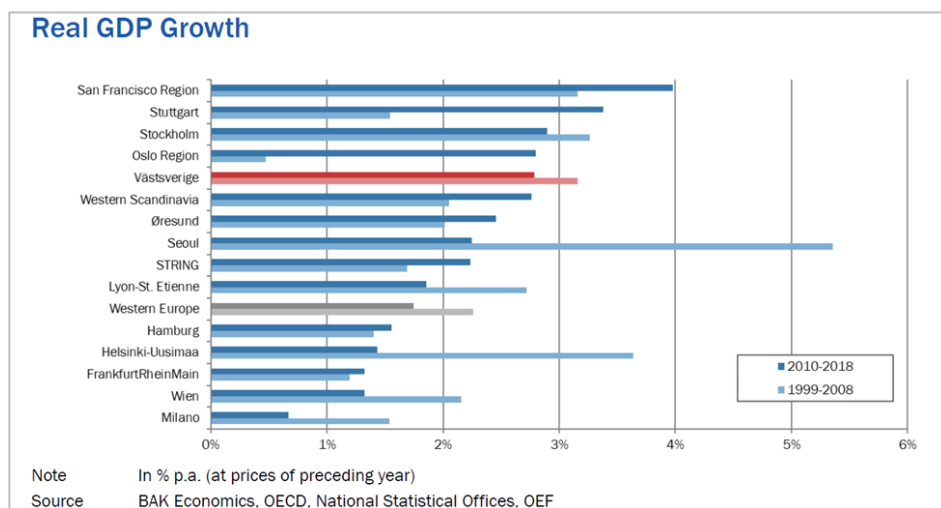
Under senare år har diskussionen om ökade klyftor mellan invånare med olika resurser och mellan stad och land intensifierats. För invånarna i Västra Götaland finns ingen tydlig uppdelning i synen på samhället utifrån relationen stad/land. SOM-institutets data pekar snarare mot att det finns en växande grupp i Västra Götaland som kännetecknas av att de ser mer generellt negativt på hur samhället fungerar. Tilliten till andra är samtidigt hög och intakt hos en stor majoritet av befolkningen.

Ekonomiska dimensionen

God ekonomisk utveckling under 2010-talet med hög tillväxt av nya jobb

Västsveriges ekonomi drabbades relativt hårt av finanskrisen 2008/2009. Återhämtningen de närmast följande åren var dock snabb och utvecklingen från 2010 är stark. Både ekonomisk tillväxt och produktivitet i Västra Götaland utvecklas från 2012 bättre än riket och i nivå med Stockholms län. Under senare år har dock ökningen av produktiviteten i stort avstannat samtidigt som arbetsmarknaden visar allt större brister när det gäller matchning mellan utbud och efterfrågan. Vid en internationell jämförelse är den ekonomiska tillväxten god när

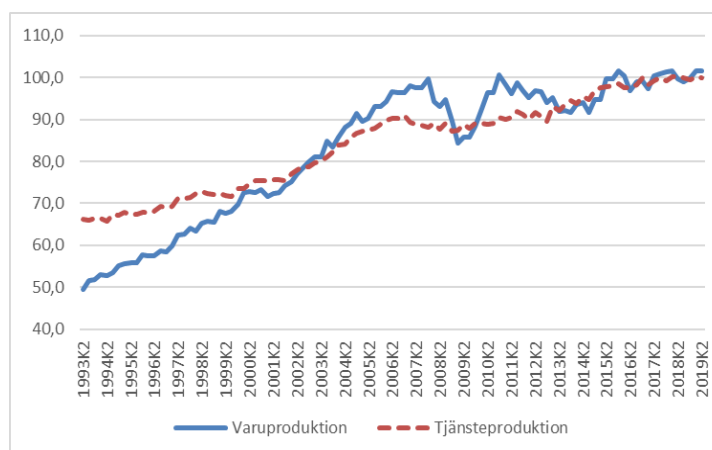
den bedöms i inhemsk valuta (se figur) men inte lika stark när hänsyn tas till förändringar i valuta och kostnadsläge. Vad vi då ser är delvis en effekt av en relativt snabb befolknings-utveckling men också av förändringar i valutakurser som gjort den svenska ekonomin mer konkurrenskraftig och den svenska konsumenten något fattigare. I figuren visas ekonomisk tillväxt per år 1999-2009 och 2010-2018 i egen valuta för Västsverige och de regioner vi

gör benchmark mot. I motsvarande bild i USD justerad för prisläge är Västsveriges utveckling i nivå med Västeuropa och bland de svagaste bland de jämförda regionerna (BAK Economics 2019b).

Utvecklingen av produktiviteten är bekymmersam i Sverige liksom som stora delar av OECD. Tanken om att IT i olika former skulle lyfta produktiviteten i samhället till nya höjder har än så länge kommit på skam. I Sverige har dock fordonsindustrins produktivitet ökat snabbt de senaste fyra/fem åren vilket bidrar till att göra utvecklingen i Västra Götaland något bättre. Telekomindustrin är ett exempel på motsatsen. De globala företagens påverkan på den svenska produktivits-utvecklingen är betydande. Produktivits-utvecklingen i offentliga verksamheter är långsiktigt låg och ändå lägre jämfört med den i näringslivet. Att verksamheterna skiljer sig åt är en delförklaring till detta.

Arbetsproduktivitsutveckling i svenskt näringsliv 1993–2019, index

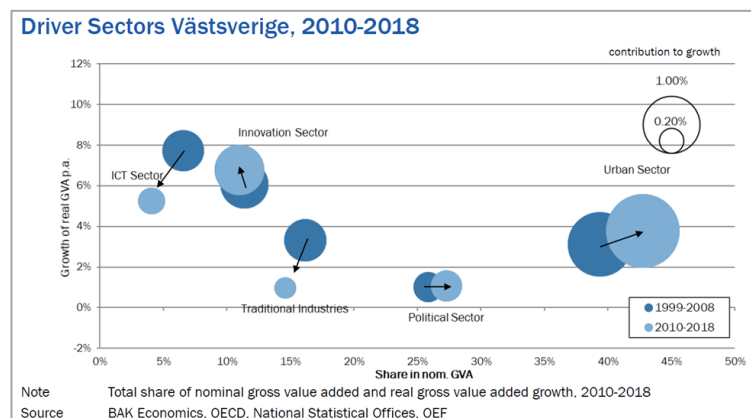
Källa: SCB, Arbetsproduktivitsutveckling. 2019 avser kvartal 1 och 2.

Det som präglar utvecklingen i ekonomin i Västra Götaland när vi jämför oss med andra regioner internationellt är därmed snarast den relativt snabba tillväxten av nya jobb. I absoluta tal har flest jobb skapats inom företagstjänster och vård och omsorg. Procentuellt är det företagstjänster, information och kommunikation, restaurang och hotell och byggverksamhet som vuxit snabbast. Jobben har ökat inom alla områden utom i tillverkningsindustrin (SCB). OECD visar hur en omvandling sker där högkvalificerade och enklare jobb ökar sina andelar av jobben. En omvandling som varit snabbare i Danmark och Sverige och Norge än i bl.a. USA och Tyskland de senaste 20 åren (OECD 2017). Det som samtidigt präglar utvecklingen är arbetskraftsbrist och en relativt hög strukturell arbetslöshet. En majoritet av företagen ser brist på arbetskraft som största hindret för expansion samtidigt har långtidsarbetslösheten ökat. Vi återkommer till det

Tilltagande koncentration av ekonomisk utveckling till Göteborgsregionen

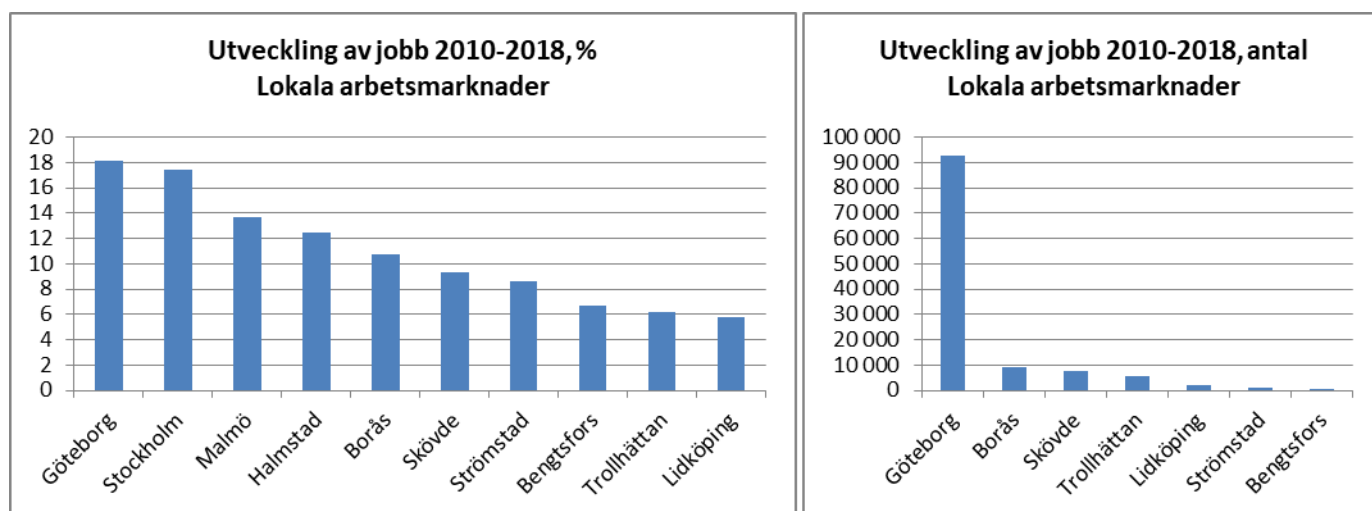
Den koncentration av nya jobb till de större lokala arbetsmarknaderna i Västra Götaland som pågått under lång tid fortsätter. 93 000 av de 118 000 netto nya jobb som skapats från 2010 till 2018 har tillkommit på Göteborgs lokala arbetsmarknad (LA), inkluderar Kungälv, Varberg och Falkenberg (figurer på nästa sida). Samtliga lokala arbetsmarknader har samtidigt haft en bra tillväxt av nya jobb från 2010. Tillväxten av jobb är procentuellt högre i Göteborgs än i Stockholms och Malmö/Lund LA.

Utvecklingen säger dock inte mycket om hur väl de olika delarna i regionen utnyttjar sina förutsättningar. Det handlar istället om grundläggande drivkrafter i dagens ekonomi där en allt mer kunskapsintensiv verksamhet kräver en högt specialiserad arbetskraft och därmed har avsevärt bättre förutsättningar att utvecklas i mer befolkningsrika och täta miljöer. Detta återspeglas av att den ekonomiska tillväxten i Västsverige från 2010 i huvudsak sker i branscher som utvecklas starkast i urbana miljöer och i de delar av ekonomin som har koppling till innovation och IT (se figur – Driver Sectors Västsverige). I ett svenskt perspektiv och i jämförelse med övriga storstadsområden är Västra Götaland fortfarande en region med en betydande industriell verksamhet. Men denna verksamhet har ändrat karaktär under senare decennier, mot betydligt mer av innovation, forskning, IT (BAK Economics 2019b).

Jobben har samtidigt ökat på samtliga lokala arbetsmarknader i Västra Götaland. Det blir också allt mer tydligt hur de centrala delarna av Borås lokala arbetsmarknadsregion stärks och interagerar med Göteborg. Utvecklingen kan liknas vid den mellan Stockholm och Uppsala. De lokala arbetsmarknaderna i Skaraborg (Skövde och Lidköping) har fortsatt en relativt sett hög andel tillverkningsindustri, 19 respektive 24 procent 2018. På de andra större arbetsmarknaderna är industriandelen i dag mellan 12 och 14 procent, lägst i Trollhättan och Göteborgs LA. I Stockholms LA arbetar 5 procent i industrin, i Malmö/Lund 9.

Generellt har färre jobb skapats i kommuner med längre avstånd till regionala centra, med en hög andel mer traditionell tillverkningsindustri och i de som haft en stark koppling till Trollhättan och därmed till SAAB:s nedgång och konkurs. Under de senaste åren har dock sysselsättningen ökat i Trollhättan men jämfört med före finanskrisen är jobben fortfarande färre här och i ett relativt stort antal andra kommuner (se kartor sid 23). De norra delarna av Bohuslän är i en speciell situation med en mycket stor specialisering på handel och turism. Handel, hotell och restaurang står ensam för en tredjedel av alla jobb på Strömstad/Tanums lokala arbetsmarknad. På Bengtsfors/Ed lokala arbetsmarknad står industrin för 20 procent av jobben.

Källa: SCB.

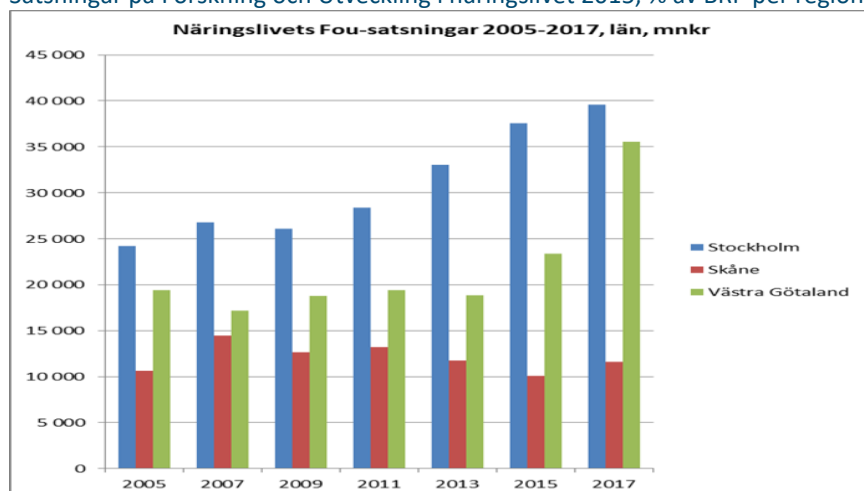
Hög svensk investeringskvot och ökade satsningar på FoU

En långsiktigt livskraftig ekonomi förutsätter investeringar och ordning och reda i finanserna. På båda dessa områden är utvecklingen under senare decennier bra. Investeringskvoten i Sverige (Investeringar som andel av BNP) ligger nu kring 25 procent och därmed högst i Europa efter Irland och efter att ha legat mycket lågt, framförallt under 1990-talskrisen. Investeringskvoten ligger i dag på nivåer som kan jämföras med de ”gyllene” 1950 och 60-talen. Näringslivets investeringar betyder mest (ca 80 procent 2018) och har allt mer förskjutits från maskiner och byggnader till FoU och IT. De största områdena är dock fortfarande bostäder och andra byggnader som 2018 stod för 45 procent av de totala investeringarna.

Trenden med ökade investeringar i FoU och IT och mindre andelar i byggnader och maskiner är också tydlig inom industrin i Västra Götaland. Kommunernas och regionens investeringar har ökat trendmässigt från år 2000. Kommunala investeringar per invånare i Västra Götaland ligger sedan 2015 klart över riksnivån. Regionens investeringar något under rikssnittet räknat per invånare.

När det gäller investeringar i FoU är Västsverige med betoning på Göteborg en av de regioner i världen där näringslivet satsar mest i förhållande till ekonomins storlek. I den internationella benchmarking Västra Götaland gör med regioner som är attraktiva, inriktade på innovation och som har en liknande struktur på näringslivet är det bara Seoul, Kalifornien och Baden Württemberg som är på samma nivå (BAK 2019b). 36 miljarder kronor investerades i FoU av näringslivet i Västsverige 2017. Totalt gjordes nästan 70 procent av alla näringslivets FoU-investeringar i Sverige i någon av landets två största storstadsregioner.

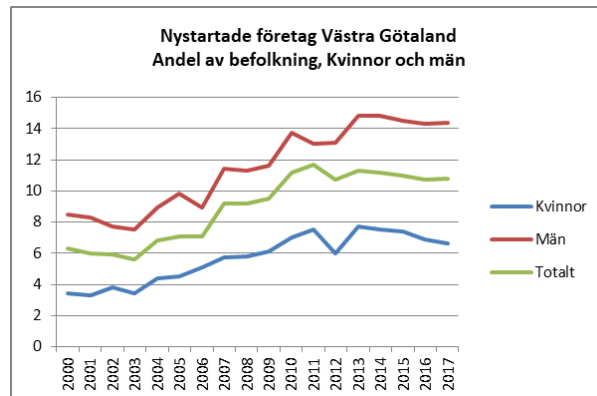
Satsningar på Forskning och Utveckling i näringslivet 2015, % av BRP per region

Källa: SCB.

Nyföretagande i nya former

Entreprenörer är en absolut förutsättning för en fungerande ekonomi. Andelen invånare som startar företag har nästan fördubblats sedan millennieskiftet. Efter en topp runt 2013 är värdena nu relativt konstanta. Män startar fortfarande mer än dubbelt så många nya företag som kvinnor. En anledning är sannolikt att kvinnor i betydligt högre grad arbetar i offentlig sektor. Nästan tre av tio företag startas av personer med utländsk härkomst. Nyföretagandet är något lägre i Västra Götaland än för riket och betydligt lägre än i Stockholms län. Hur företagandet och nyföretagandet faktiskt ser ut är dock i dag en allt mer komplex fråga. En ökad andel säljer sina tjänster via faktureringsbolag och driver företag den vägen, andra har blivit en del av gig- eller spelningsekonomin och säljer sina tjänster via appar som Uber eller Taskrunner.

Källa: Tillväxtanalys

Starka svenska finanser men en hel del andra orostecken

Även den finansiella stabiliteten är i grunden bra. Det viktigaste måttet är den samlade skuldsättningen i offentlig sektor respektive för staten. Nivån har varit konstant eller sjunkande under hela 2000-talet. Skuldkvoten (statsskulden i förhållande till BNP) ligger i dag kring 25 procent vilket är bland de lägsta i Europa och betydligt under de s.k. Maastrichtvillkoren som sattes upp för att skapa fasta spelregler vid övergången till Euron, regler som icke Euro-länder i dag uppfyller bäst (ekonomifakta). Måttet visar att det finns ett bra handlingsutrymme för Sverige att agera från om det uppstår behov i olika delar den offentliga ekonomin. Senast statsskulden var på denna nivå var 1977. År 1994 var statsskulden 73 procent.

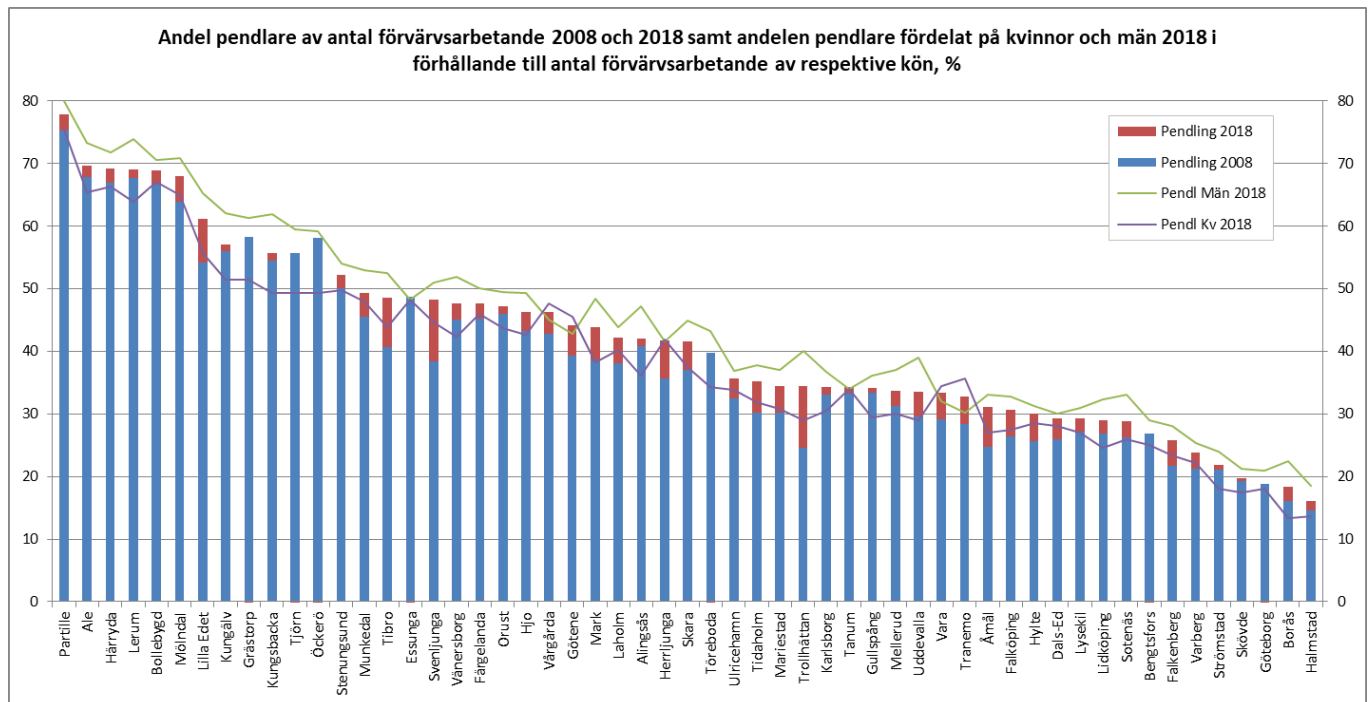
Samtidigt med denna starka utveckling har hushållens skuldsättning ökat dramatiskt, understödda av en lågräntepolitik, och kan utgöra ett hot vid snabbt stigande räntenivåer. Skuldkvoten gentemot den disponibla inkomsten ligger 2019 på sin högsta nivå någonsin i Sverige, 185 procent. Samtidigt är dock skulderna i förhållande till finansiella tillgångar i stort konstanta över tid och hushållens ränteutgifter efter skatt som andel av de disponibla inkomsterna de lägsta på minst 50 år (2,4 procent). Bedömningen är dock inte helt enkel och bör innefatta situationen för olika hushåll (ekonomifakta). Även en ökad försörjningsbörda har framförts som ett hot mot Sveriges ekonomi. I de scenarier vi beräknat, som inkluderar yrkesdeltagande i olika åldrar och antaganden om höjd pensionsålder, visar det sig att det bör vara fullt möjligt att frysa försörjningsbördan på samma nivå som i dag åtminstone de närmsta 20 åren (se figurer sid 38).

En bostadsmarknad som inte fungerar för utsatta grupper i befolkningen

En hållbar utveckling förutsätter också en väl fungerande infrastruktur. Centrala områden är bostäder, transporter och IT-infrastruktur. Bostadsmarknaden är ett område som sticker ut när invånarna i Västra Götaland bedömer samhällets service. En överväldigande majoritet anser att marknaden inte alls fungerar som den borde. Synen på tillgången till bostäder har gradvis gått från positiv kring sekelskiftet till mycket negativ (se sid 14). När invånarna själva får ange viktiga samhällsproblem lokalt och regionalt kommer bostadsfrågan direkt efter skola, sjukvård, integration och före miljö/energi och arbetsmarknad. För yngre och de som bor i socio-ekonomiskt svaga områden i Göteborg sticker också boendefrågan ut som det mest särskiljande problemet (SOM 2019b). I en analys av vad förutsättningar att bo bra, ha ett utvecklande arbete och kunna bedriva sina fritidsintressen på ett bra sätt betyder blir det uppenbart att bristen på bra bostäder påverkar välbefinnandet för invånarna i Västra Götaland direkt i dag (VGR/SOM kommande).

Dessa fakta återspeglar en verklighet där många unga och andra utan eget kapital eller fast arbete lämnas utanför den ordinarie bostadsmarknaden och får söka trånga, dyra och/eller tillfälliga lösningar. De får heller ingen del av värdetillväxten i samhället totalt sett. Unga vuxna ser, i den enkät Västra Götalandsregionen genomfört, bostadsfrågan som den viktigaste frågan lokalt och regionalt (VGR 2016). I stort sett samtliga kommuner i Västra Götaland uppger 2019 att de har brist på bostäder och att situationen har

pendlar något oftare än kvinnor men skillnaderna är små. Totalt pendlar fler än tre av tio över en kommungräns till arbetet av alla i Västra Götaland som jobbar.

Anm: Data inkluderar utpendling till Norge i form av fasta värden kring 2010.

Källa: SCB

Pendlingen har fortsatt öka de senaste tio åren och ökar mest i kommuner med en svag utveckling på den egna arbetsmarknaden eller som fått nya bättre pendlingsmöjligheter genom utbyggd transportinfrastruktur. En kombination av dessa förutsättningar gäller Trollhättan vars utpendling bara till jobb ökat med mer än 3 300 personer per dag totalt varav 2 100 män det senaste decenniet efter neddragningar av jobb vid SAAB och investeringen i ny järnväg och motorväg i stråket mot Göteborg. Samtidigt har inpendlingen minskat med 800 män men ökat med lika många kvinnor. Genom den ökade utpendlingen framförallt till Göteborg har nu Trollhättans lokala arbetsmarknad i SCB:s offentliga statistik från 2018 övergått till att vara en del av Göteborgs LA. Sammantaget är dock pendlingsrörelserna mellan Trollhättan, Vänersborg och Uddevalla större än de till Göteborg. Andra kommuner med stora ökningar av utpendlingen är Svenljunga, Tibro, Lilla Edet, Mark Skara, Herrljunga, Götene och Åmål. Kollektivtrafiken har en viktig del i utvecklingen, har utvecklats snabbt under det senaste decenniet och drivs nu i stort sett helt av förnybara bränslen.

Transportinfrastrukturen spelar en avgörande roll för människors arbetsliv och för möjligheterna att bo kvar i sina miljöer när den lokala arbetsmarknaden försvagas. Forskning visar att detta är viktigt för invånarnas välbefinnande. De analyser vi gjort om pendlings påverkan på välbefinnandet pekar mot att invånarnas pendling generellt är värd den eventuella uppoffringen i tid och annat den betyder (VGR 2019a).

Den internationella tillgängligheten kan förbättras

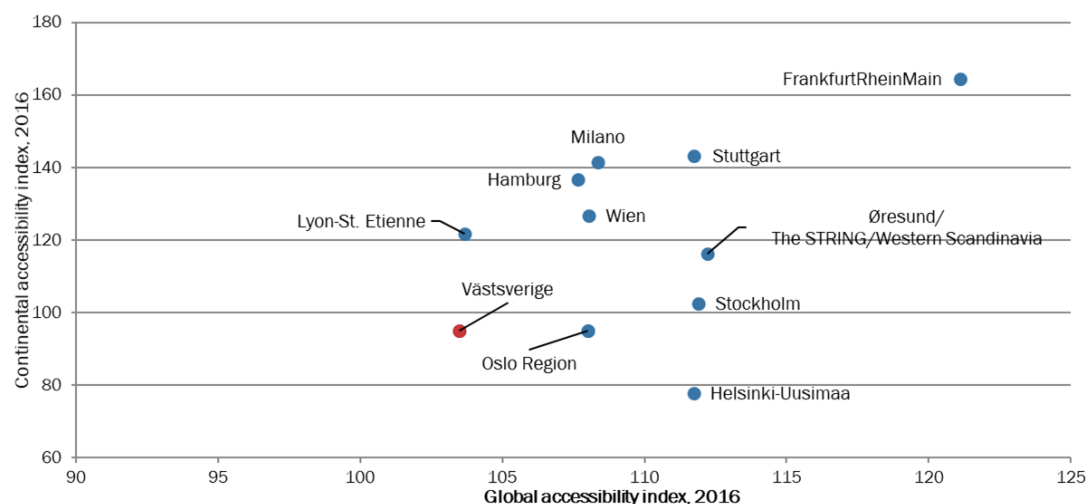
Västsverige är också Sveriges centrum för transporter av gods. En konflikt i Göteborgs hamn skapade tidigare osäkerhet om hamnens framtid men detta ser nu ut att ha lösts. Betydande investeringar behövs för att säkerställa hamnens möjligheter att vara ett hållbart nav för interkontinentala transporter. Hamnen är nordens största och dess utveckling är givetvis av nationellt intresse. Hamnen är dessutom en föregångare när det gäller att bedriva verksamheten hållbart.

En flygplats med möjlighet att på ett inte alltför komplicerat sätt nå destinationer i andra delar av världen en förutsättning för en storstadsregion i dag. Västsverige har dessutom ett internationellt inriktat näringsliv som förstärker det behovet. På Göteborg Landvetter flygplats finns drygt 60 reguljära direktlinjer och ytterligare ett trettital charterlinjer till destinationer i tre världsdelar och ett tjugotal länder. Ytterligare linjer

tillkommer kontinuerligt, bland annat till Östeuropa det senaste året. I en bedömning av vilken attraktivitet regionen har för talanger och kvalificerade företag är möjligheten att nå kontinentala och globala marknader dock fortsatt en av Västsveriges relativa svagheter jämfört med t.ex. Öresund, Oslo, Stockholm och Helsingfors, se figur nedan (BAK 2019b). Kortare tidsavstånd genom en helt utbyggd och snabbare järnväg till Köpenhamn och Oslo skulle göra stor skillnad på sikt.

Bredbandsinfrastrukturen har byggts ut snabbt under det senaste decenniet och invånarna i Västra Götaland har generellt bra förutsättningar i ett svenskt perspektiv. Det gäller framförallt på landsbygden. I Västra Götaland har 92 procent tillgång till eller möjlighet att ansluta till fast bredband om minst 100 Mbit/s. I glesbebyggda områden är andelen 70 procent. ”Alla” hushåll har tillgång till 10 Mbit/s.

Global and Continental Accessibility

Note Index (average accessibility of regions 2002 = 100)
Source BAK Economics, IVT

Sociala dimensionen

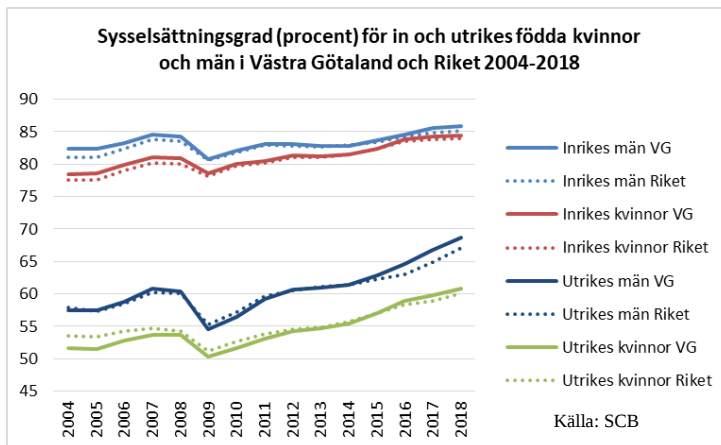
Den ekonomiska utvecklingen och de drivkrafter som dominerar i ekonomin ger en hel del förklaringar till den utveckling vi ser i den sociala dimensionen. Det mesta har blivit bättre för många invånare men det finns en ojämnheter i utvecklingen. Det kan exemplifieras på flera sätt. Alla hushållsgrupper – från ensamstående kvinnor och män med barn under 20 år till sammanboende vuxna utan inneboende barn – har ökat sina disponibla inkomster. Men de har ökat mest för de sammanboende vuxna som redan hade högst inkomst. På samma sätt har den förväntade medellivslängden fortsatt öka för olika grupper. Men den har ökat mest i de grupper som redan lever längst. Även i de studier vi gjort av invånarnas syn på sitt eget välbefinnande finns denna tendens där högutbildade är mer nöjda med livet i alla dess aspekter och något mer nöjda med livet under 2010-talet relativt andra grupper än under 00-talet.

För inkomster är det i stort sett en politisk fråga i vilken mån de ökade skillnaderna i inkomster är önskvärda eller inte. Inte minst när ökningarna sker för alla grupper i samhället. Mycket tyder samtidigt på att den så kallade nordiska modellen med relativt sett mindre skillnader mellan människor har varit och är framgångsrik. Det finns också forskning som tyder på att skillnader i inkomst har ogynnsamma effekter på hälsotillståndet ju längre ned på den sociala stegen en befinner sig.

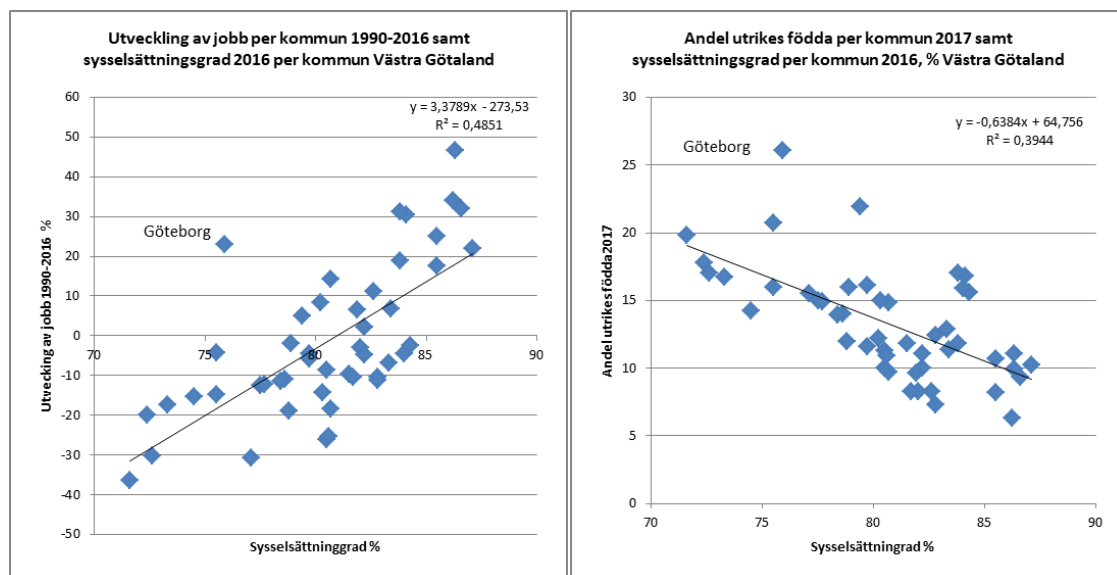
När det gäller invånarnas välbefinnande, hälsa och livslängd är ett givet mål att dessa inte ska avgöras av invånarnas bakgrund, kön, utbildningsnivå eller inkomst. Det senare gäller också frågan om hur trygga invånarna i Västra Götaland känner sig i vardagen. Här är utvecklingen under senare år negativ och det är framförallt kvinnor, inte minst unga kvinnor i större städer som känner sig otrygga. Nedan gör vi en genomgång av utvecklingen när det gäller arbete, inkomster, hälsa, delaktighet, kultur och utbildning. Centrala faktorer för att diskutera om utvecklingen i den sociala dimensionen är hållbar.

Högst sysselsättningsgrad i EU – kommuner med långsiktiga strukturella problem

Sverige har högst sysselsättningsgrad i EU och Västra Götaland har en sysselsättningsgrad i paritet med riksgenomsnittet. Sysselsättningsgraden har ökat stadigt sedan finanskrisen och var 2018 högre än någonsin tidigare under 2000-talet. Även för utrikes födda är dagens sysselsättningsgrader de högsta under 2000-talet. Det gäller både kvinnor och män. Ökningen är starkast och hela tio procentenheter för utrikes födda kvinnor. Gapet mellan utrikes och inrikes födda har därmed minskat under senare år. Samtidigt är detta den del av den svenska arbetsmarknaden som fungerar absolut sämst i en internationell jämförelse. Vi rankas på 22 plats i EU 2018 när det gäller utrikes föddas arbetskraftsdeltagande (The Lisbon Council 2019). Skillnaderna till utrikes födda förklaras av en rad faktorer som utbildningsnivå, språkkunskaper, för dåliga möjligheter till validering men också avsaknad av sociala nätverk ((Castles/Miller (2016), Nordström/Åslund (2014)).

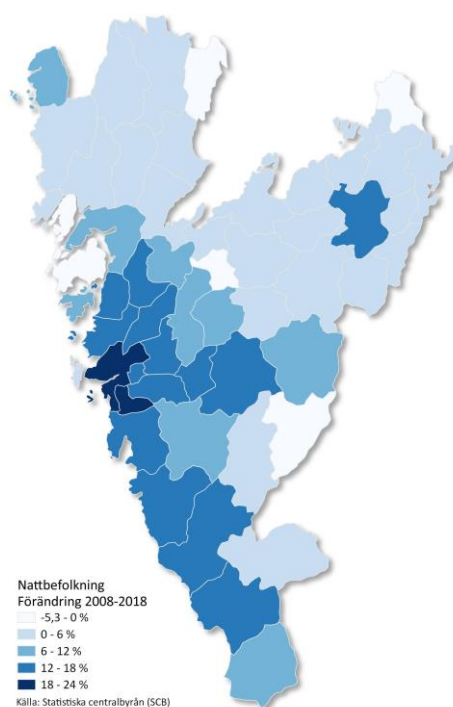
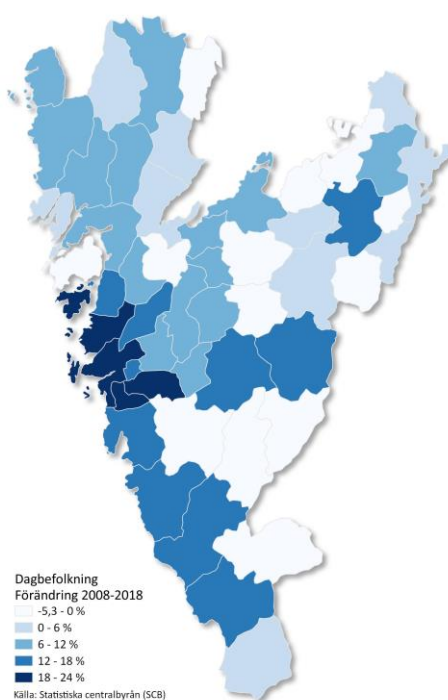

Skillnaderna förklaras också av strukturella faktorer på de geografiska arbetsmarknaderna i Västra Götaland. Det finns en mycket stark samvariation mellan den långsiktiga utvecklingen av jobb i kommunerna och dagens sysselsättningsgrad. Det finns en i stort lika stark samvariation mellan andelen utrikesfödda och sysselsättningsgraden i kommunerna. I flera kommuner med större avstånd från regionala centra och med ett stort beroende av traditionell industri i Dalsland och Skaraborg är det således tio procentenheter färre av befolkningen i åldern 20–64 år som är sysselsatta jämfört med situationen i kommunerna runt Göteborg. Det gäller till exempel i Bengtsfors, Mellerud, Gullspång, Åmål, Töreboda och Dals-Ed. För Göteborg, med en annan befolkningsstruktur och för Trollhättan efter SAAB:s nedläggning, är värdena också relativt låga. Att deltagandet i arbetslivet är mycket lågt även i grupperna mellan 20 och 34 år och för kvinnor och män i majoriteten av dessa kommuner visar på långvariga strukturella problem.

Anm: Outliers borttagna. Strömstad i båda figurena pga läget vid den norska gränsen samt Karlsborg och Bollebygd i figuren med utveckling av jobb. Bollebygd fanns inte som kommun 1990 och för Karlsborg har ett stort antal militära jobb flyttats till kommunen från Skövde vid ett tillfälle. Källa: SCB, RAMS

Jobb och sysselsättning fortsätter utvecklas i liknande mönster även de senaste tio åren. I kartorna nedan blir det tydligt hur ett antal kommuner vid sidan av regionala centra i Sjuhärads, Hallands, Skaraborgs, Bohusläns och Dalslands län, ofta med hög andel industrisysselsatta, samt Trollhättan fortfarande tio år efter finanskrisen har färre jobb än innan densamma. I Göteborg och dess nära pendlingskommuner har jobben blivit ca 20 procent fler. I de primära pendlingsstråken drygt 10 procent fler. (vänstra kartan, dagbefolkning). Antalet sysselsatta per kommun har som kontrast och tack vare möjligheten att pendla "bara" minskat i sex kommuner. Koncentrationen av tillväxt av sysselsatta till Göteborgsregionen, regionala centra som Skövde och pendlingsstråken är dock fortsatt tydlig. Observera att kartorna har samma skalor.

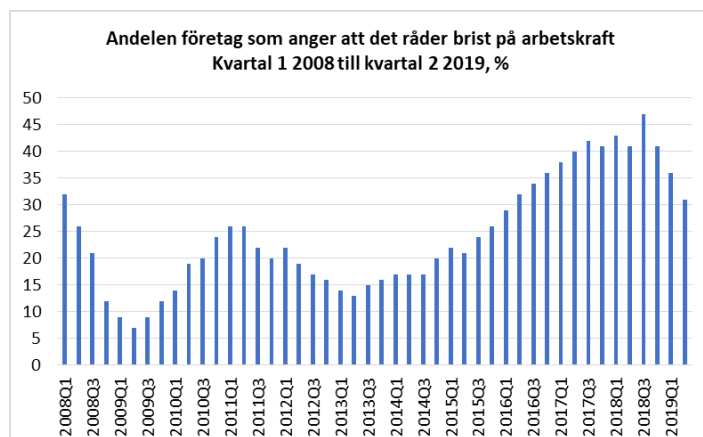
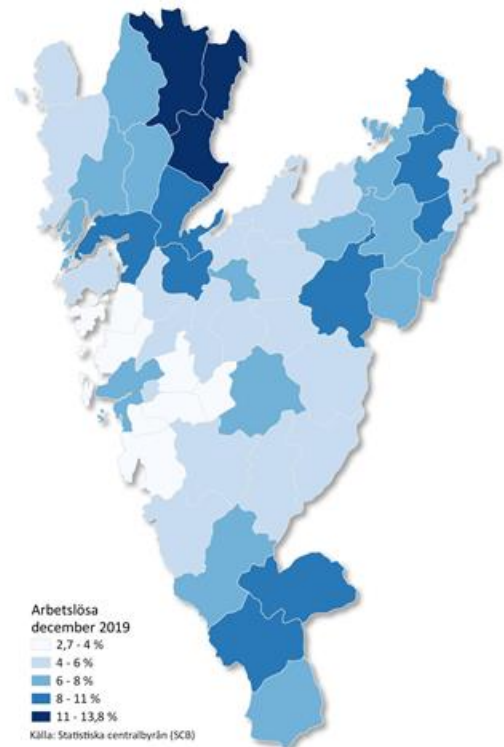
Arbetslöshet som vänt upp och allvarliga strukturella problem på arbetsmarknaden

Arbetslösheten (öppet arbetslösa samt i arbetsmarknadsåtgärder) har efter att ha minskat under sex år i rad och i takt med en vikande konjunktur börjat öka under 2019. Även långtidsarbetslösheten ökar, de mest utsatta på arbetsmarknaden drabbas först. Arbetslösheten i Västra Götaland var samtidigt lägre än den för riket i genomsnitt (6,6 % jämfört med 7,4 %), betydligt lägre än den i Skåne (9,8 %) och marginellt högre än den i Stockholm (6,2 %) i december 2019. Arbetslösheten var i stort lika hög för kvinnor och män.

Ökningen av arbetslöshet är dock något snabbare procentuellt än både den i Skåne, Stockholm och för riket det senaste året (mätt november 2019). Västra Götaland är mer känsligt för konjunkturförändringar både i upp och nedgång. Arbetslösheten ligger i dag på samma nivå som 2005 och 2006. Varslen är dock fortfarande på en låg nivå och de nyanmälda lediga platserna på arbetsförmedlingen på hög nivå. På längre sikt är det mest glädjande de senaste sju årens snabba minskning av ungdomsarbetslösheten. Unga män har dock klart högre arbetslöshet än unga kvinnor. Den största förändringen på längre sikt är att de utrikesföddas andel av de arbetslösa har ökat dramatiskt. Från fyra av tio 2012 till sex av tio 2019 i Västra Götaland. Hälften av alla arbetslösa är födda utanför Europa. Arbetslösheten bland utrikes födda är totalt sett närmare 20 procent. En annan tydlig tendens är att invånare utan gymnasieutbildning har allt svårare att platsa på dagens arbetsmarknad. Arbetslösheten i denna grupp var också ca 20 procent i december 2019.

Till detta kommer att det geografiska mönster vi sett tidigare när det gäller utveckling av nya jobb och sysselsättning gäller också för arbetslösheten. Arbetslösheten ligger sedan länge kring tio procent av arbetskraften i delar av Dalsland, östra Skaraborg och i Trollhättan/Vänersborg. Den är mellan tre och fem procent i kommunerna runt Göteborg, i stora delar av Sjuhärad och upp över Västgötaslätten. Kartan visar arbetslösheten inklusive de i åtgärder i Västra Götaland och Halland i december 2019. Stora delar av Halland ingår i Göteborgs lokala arbetsmarknad.

Den samlade bilden är att det finns betydande långsiktiga problem på arbetsmarknaden i Sverige och Västra Götaland. Den strukturella arbetslösheten har ökat under det senaste decenniet och parallellt med en relativt sett hög arbetslöshet efter drygt fem års högkonjunktur, har både näringslivet och den offentliga sektorn stora och växande problem med kompetensbrist. Antalet lediga jobb i såväl privat som offentlig sektor är högt i ett historiskt perspektiv.

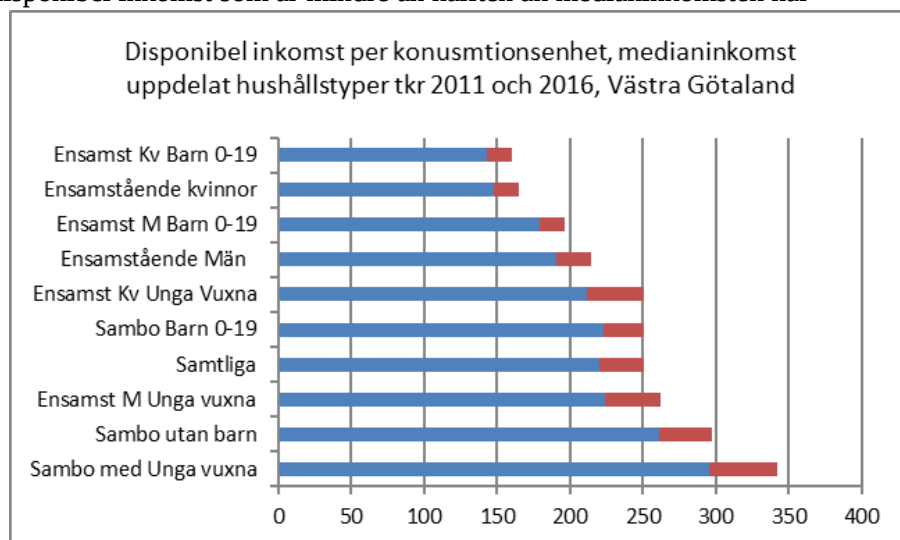

Två tredjedelar av de offentliga arbetsgivarna har svårt att rekrytera medarbetare med rätt kompetens vilket givetvis påverkar verksamhetens kvalitet. Rörligheten på arbetsmarknaden i Västra Götaland har också ökat varje år från 2012 fram till 2017. Andelen som byter jobb under ett år ligger nu kring 15 procent i Västra Götaland för både kvinnor och män. Inom bristyrken som till exempel lärare och ingenjörer finns nu sannolikt en så kallad överrörlighet vilken riskerar leda till snabba lönespiraler.

Inkomsterna ökar för samtliga hushållsgrupper – mest för de som har mest

Inkomsterna har ökat för samtliga hushållsgrupper under de senaste fem åren. De reala inkomstökningarna är i genomsnitt mycket stora under 2000-talet – i runda tal 40 procent – mycket tack vare en låg inflation. I jämförelse med tidigare perioder var den sammantagna inflationen 2000–2017 på ca 18 procent, lägre än den var på bara två år 1977/1978, 1980/1981 och 1990/1991. De ökade skillnaderna i disponibel inkomst förklaras därmed av att andelen av invånarna som tjänar flera gånger mer än medianinkomsten ökat snabbt. Andelen av befolkningen som har en disponibel inkomst som är mindre än hälften än medianinkomsten har minskat något. Skillnaden i

disponibel inkomst mellan kvinnor och män har minskat marginellt. Lägst inkomst¹ har ensamstående kvinnor med barn under 20 år. Antal hushåll i den gruppen är relativt få i förhållande till befolkningen (ca 30 000) och särskilda åtgärder är därmed relativt billiga att sätta in om det anses önskvärt. En av fyra ensamstående kvinnor med barn under 20 år har en disponibel inkomst som är mindre än hälften av medianinkomsten för genomsnittet i Västra Götaland.

SCB konstaterar att andelen med låg ekonomisk standard ökar samtidigt som inkomstskillnaderna ökar. Låg ekonomisk standard är dock ett relativt mått och säger lite om hur invånarna klarar att leva på sin inkomst. SCB konstaterar således samtidigt att andelen i Sverige med låg inkomststandard minskat från nio procent 1991 till under sex procent 2017. Högst andel med låg inkomststandard uppmättes efter 1990-talskrisen. 1996 hade nästan var femte svensk låg inkomststandard. Låg inkomststandard är ett absolut mått som mäter hur stor andel av befolkningen som inte klarar att betala summan av boende, barnomsorg, lokala resor etc (SCB 2019a).

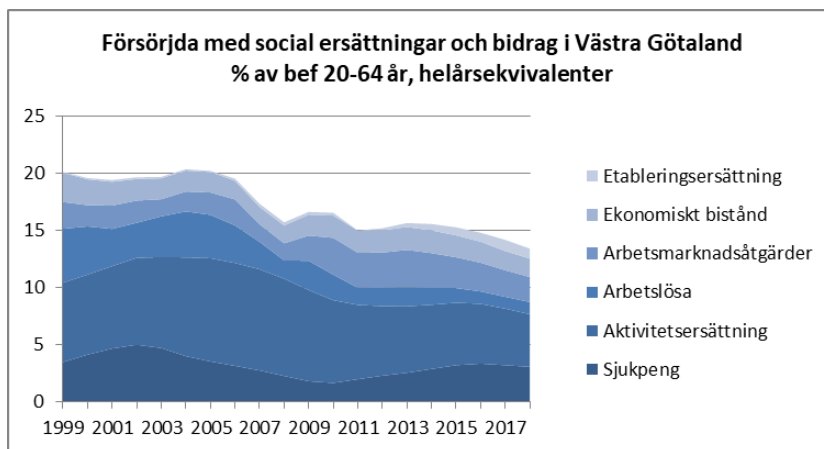
De sammantagna skillnaderna i disponibel inkomst mäts oftast med en s.k. ginikoefficient.² Måttet gör ingen skillnad på nivån på inkomsterna eller om skillnaderna ökar eller minskar i den övre eller nedre delen av inkomstskalan. Sverige har gått från att vara ett av länderna med den minst ojämna inkomstfördelningen till en plats runt 10 i ett OECD perspektiv (av 35 länder) i nivå med Nederländerna, Norge, Österrike, Belgien och Tyskland. Den huvudsakliga orsaken är ökade inkomster av kapital. År 2017 gick 54 procent av kapitalinkomsterna i Sverige till den procent av befolkningen som tjänade mest. Bland svenska regioner har Stockholm en betydligt mer ojämna inkomstfördelning än något annat län och har den snabbaste ökningen av skillnaderna. Skåne och Halland har också större inkomstspredning än Västra Götaland. Skillnaderna i Västra Götaland är mindre än för riket som helhet och förändringen de senaste fem åren är på riksnivå. Inom regionen finns de största ojämnheter i Göteborg, efter Bohuskusten och i Skara. De minsta i Ale, Herrljunga, Lilla Edet och Karlsborg.

¹ Med inkomst avses disponibel inkomst per konsumtionsenhet, konsumtionsenhet är ett sätt att väga samman personerna i hushåll med hjälp av olika vikter beroende på ålder och position (barn/ förälder) i hushållet.

² Ginkoefficienten är 0 om inkomsterna är helt lika fördelade och 1 om de är helt ojämnt fördelade inom befolkningen.

Stor minskning av andelen invånare som försörjs av bidrag

En hög tillväxt av nya jobb, av realinkomster och av de disponibla inkomsterna har lett till att allt färre försörjs av olika former av bidrag. Minskningen är dramatisk och det är framförallt andelen med aktivitetsersättning (tidigare benämnt förtidspension) som minskat och i stort halverats efter det första decenniet på 2000-talet. Detta har inte heller lett till en markant ökning av de som är beroende av generellt ekonomiskt bistånd. En relativt låg öppen arbetslöshet med en snabbt växande arbetsmarknad har kommit att innebära att det bara en procent av befolkningen översatt i helårspersoner i åldern 20-64 år som får arbetslöshetsunderstöd jämfört med runt fyra procent kring 2000-2005.

Skillnaderna i absoluta tal är mycket stora.

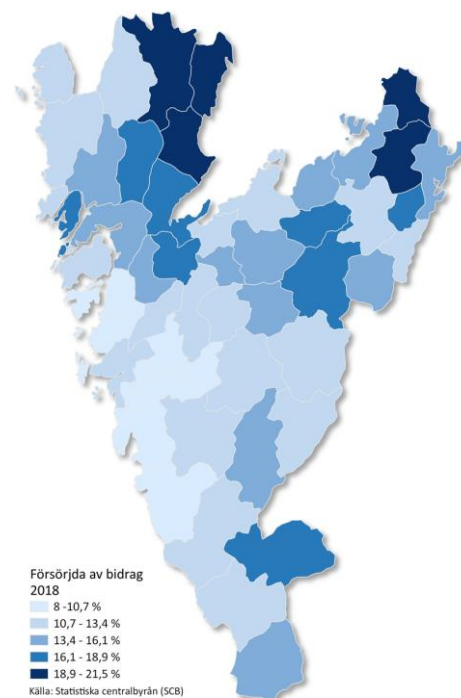
170 000 helårspersoner i åldrarna 20-64 år i Västra Götaland försörjdes av bidrag kring år 2000, 130 000 år 2018. I Stockholm var andelen försörjda ca tio procent. En skillnad jämfört med Västra Götaland på drygt tre procentenheter, en av de lägsta under 2000-talet men som ändå skulle motsvara en lägre nivå på 33 000 personer för Västra Götaland. Skånes utveckling är betydligt sämre än den i Västra Götaland från 2012 och framåt och en skånsk nivå i Västra Götaland hade motsvarat 18 000 fler försörjda av bidrag 2018.

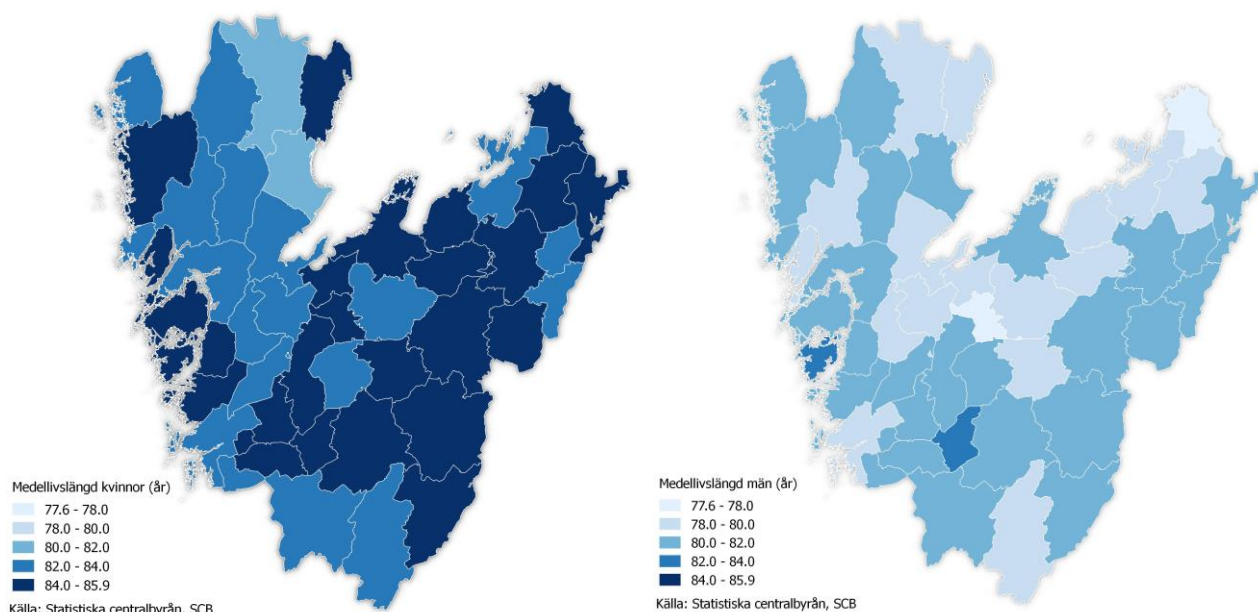
På kommunnivå blir de stora skillnaderna i långsiktig utveckling och i förutsättningar för invånarna att utvecklas mycket tydlig. Medan en av fem helårspersoner försörjs av bidrag i delar av Dalsland och Norra Skaraborg gäller det en av tio i kommunerna runt Göteborg. Värdena i Trollhättan, Vänersborg och Uddevalla är också höga. Inte minst med tanke på dessa kommuners roll som regionala centra (se karta till höger, data SCB).

Fortsatt god hälsa men ökade skillnader och den psykiska hälsan oroar

Befolkningen i Västra Götaland har vid en internationell jämförelse en god hälsa, oavsett ålder, kön eller social klass. Det gäller också när invånarna själva skattar sin hälsa. Medellivslängden i Västra Götaland är för närvarande 84 år för kvinnor och 80 år för män. Medellivslängden varierar mycket mellan olika delar av Västra Götaland och är lägre i de delar av Fyrbodalen där vi tidigare konstaterat låga sysselsättningsgrader och en hög arbetslöshet. Den är också lägre i ett antal mindre kommuner i de delar av regionen som har eller har haft en större utflyttning av unga och en högre andel jobb inom jord och skogsbruk och traditionell tillverkningsindustri.

Medellivslängden skiljer sig därmed mycket mellan grupper med olika inkomster och olika utbildningsnivå och beroende på vilket land man är född i, samt mellan olika delar av segregerade kommuner. För kvinnor i gruppen med de 25 procent lägsta inkomsterna är kvarvarande medellivslängd vid 30 år fyra år kortare än för de med inkomster i fjärdedelen med högst inkomster. För män är motsvarande skillnad hela 8 år (LIT Not Göran).

I ett välbefinnandeperspektiv har frågan om psykisk hälsa en särställning. Psykisk ohälsa är tillsammans med kronisk smärta tillstånd som människor generellt inte vänjer sig vid och som därmed är särskilt viktiga att prioritera i ett samhälle som sätter invånarnas välbefinnande först. Att mäta utvecklingen av psykisk ohälsa är komplext. Det vi vet är att antalet vuxna som vårdats i sluten vård på grund av psykiatrisk diagnos under perioden 1998–2017 varit relativt stabilt runt 800 män och 700 kvinnor per 100 000 invånare. Däremot ser vi en relativt kraftig ökning av motsvarande antal unga (10–24 år) som vårdats av samma skäl. I början av 2000-talet var de omkring 350 unga män och kvinnor per 100 000 invånare. 2017 är de ca 600 respektive 750. En stor andel av dessa utgörs av depressiva tillstånd och ångesttillstånd av tillräckligt allvarlig grad för att motivera slutna vård.

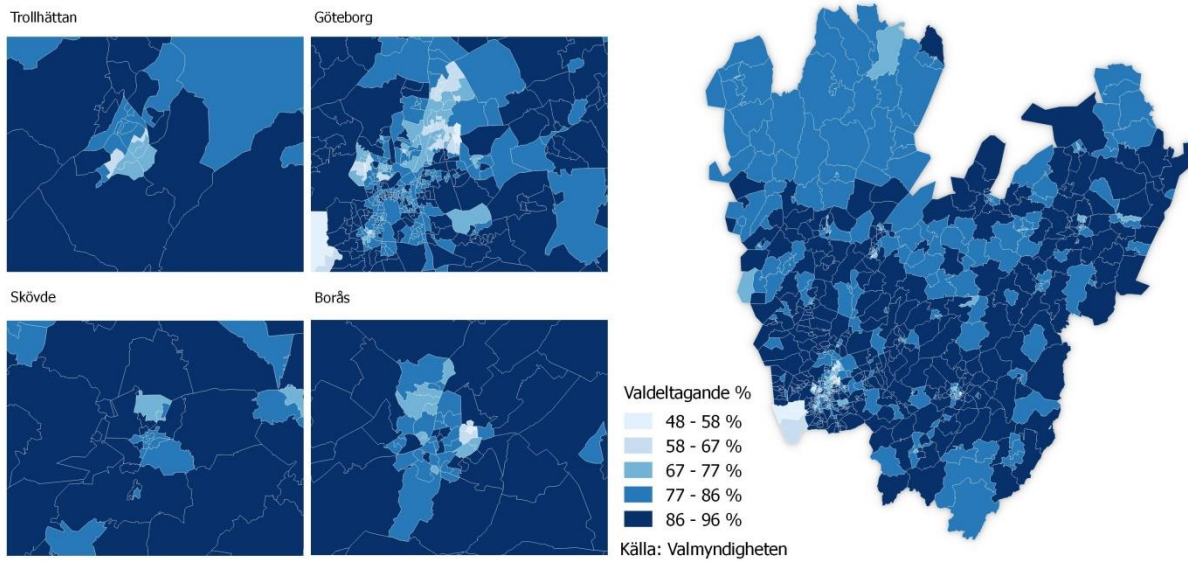
Skillnaderna i hälsa mellan socioekonomiska grupper har under de senaste decennierna ökat när det gäller förväntad livslängd men även för en rad sjukdomar som hjärtsjukdomar, vissa tumörtyper, depressivitet och ångesttillstånd. En av förklaringarna till utvecklingen är att människors levnadsvanor skiljer sig mellan olika grupper i befolkningen. Satsningar på att minska skillnader i uppväxtvillkor med fokus på de som har sämst förutsättningar, att underlätta integration i boende, utbildning och arbetsmarknad, samt lika tillgång till hälso- och sjukvård har sannolikt störst potential att minska skillnaderna i hälsa.

Hög tillit men otryggheten har ökat, särskilt för unga kvinnor, samhörighet viktigt

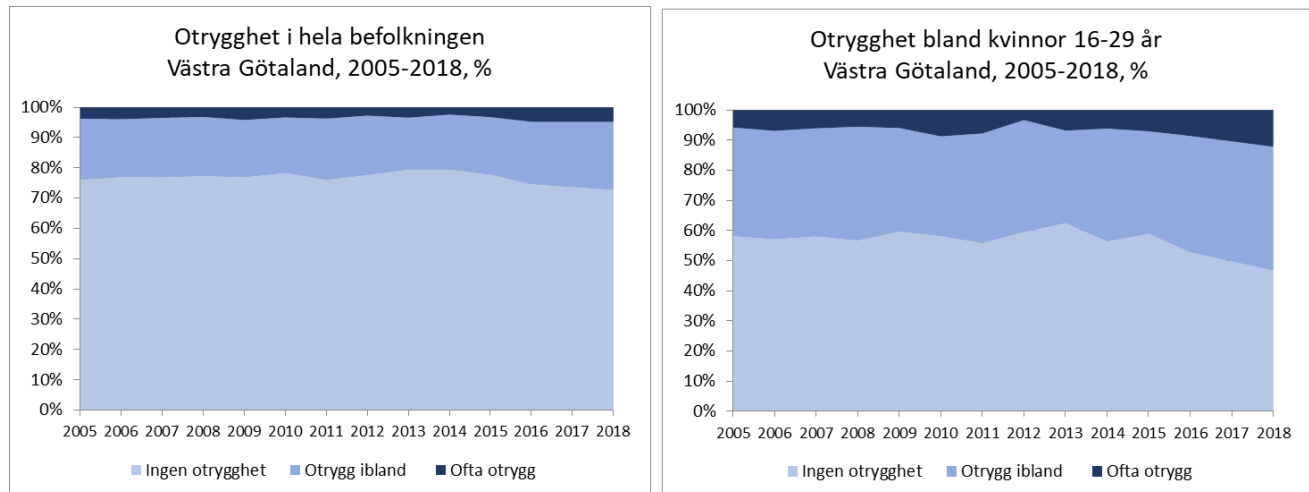
Tillit till andra underlättar alla typer av kontakter i samhället – privata som affärsmässiga – och är också en av de centrala faktorerna i den internationella forskningen för att förklara skillnader i lycka eller välbefinnande mellan länder. Invånarna i Västra Götaland litar i mycket hög grad på varandra och värdena är stabila över tid (SOM). Sverige är också ett höglitarland internationellt. Unga och födda utomlands litar i genomsnitt i något mindre omfattning på andra. Äldre mer. En viktig kompletterande fråga när det gäller delaktighet är möjligheten att ha någon att vända sig till i emotionella eller praktiska frågor vid behov. Den absoluta majoriteten av invånarna i Västra Götaland upplever att de har ett starkt socialt stöd. Ensamboende äldre har generellt och inte oväntat ett sämre socialt stöd. Inga större förändringar noteras under det senaste decenniet. I den andra vågskålen finner vi att strax under tio procent av invånarna ser ut att vara relativt socialt isolerade. Personer utanför arbetsmarknaden respektive födda utanför Europa ser ut att oftare ha ett lägre socialt deltagande än övriga grupper i samhället (Hälsa på lika villkor? VGR 2018).

En annan central indikator för delaktighet är valdeltagande. Valdeltagandet ökade relativt mycket vid 2018 års val. Skillnaderna mellan olika delar i regionen är dock fortfarande stora. De följer i huvudsak ett mönster där en hög andel invånare med lång förankring i det svenska samhället ger ett högt valdeltagande. I de delar av våra större städer med hög andel invånare med mindre resurser är valdeltagandet lågt (se karta).

Valdeltagande i riksdagsvalet 2018

Delaktighet och tillit handlar också om trygghet. Sverige är ett tryggt land men oron för brottslighet ökar och invånarna i Västra Götaland är mindre trygga i dag än 2014. Ett år som utgör en vändpunkt från en konstant eller växande andel trygga till en minskande andel. Närmare tre av tio känner sig otrygga – i meningen att de ofta eller ibland avstår från att gå ut. Det är framförallt de som känner sig otrygga ibland som ökar. Kvinnor är fyra gånger mer otrygga än män och unga kvinnor är mest otrygga. Det är också bland unga kvinnor otryggheten ökar mest. Personer med kortare utbildning, sämre ekonomi och utlandsfödda är oftare mindre trygga liksom de som bor ensamma. Känslan av otrygghet sitter i. Sex av tio som var otrygga 2011 var också otrygga 2015 (Hälsa på lika villkor? VGR).

Källa: Hälsa på lika villkor? VGR Värdena för 2017 är interpolerade

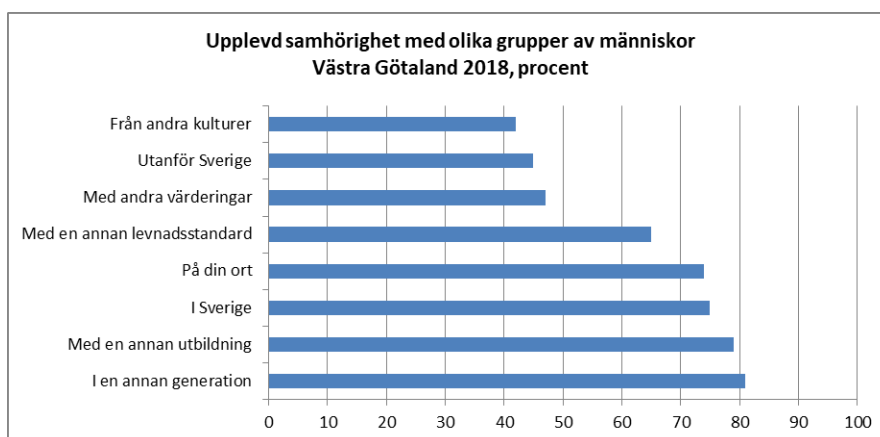
En känsla av **samhörighet** är central för människors välbefinnande (Frey 2008, Bartolini 2016). Känslan av samhörighet är generellt relativt stark i Västra Götaland (SOM 2019a). Det gäller dock i skiftande grad för olika grupper. Samhörigheten är stark över generationer, för människor med olika utbildning, för de som lever i Sverige, på den egna orten men också för två av tre med de som har en annan levnadsstandard. När frågorna handlar om andra kulturer, invånare utanför Sverige och människor med andra värderingar minskar känslan av samhörighet betydligt. Mindre än hälften säger sig då känna samhörighet.

Viktiga skillnader i synen på andra finns dels för de med högre utbildning och de som inte har det. Bland de med högre utbildning finns en större känsla av samhörighet med de med lägre än tvärtom. Samma förhållande gäller frågan om människor med annan levnadsstandard. De största skillnaderna i enskilda

frågor finns dock mellan de som identifierar sig som vänster respektive höger politiskt. Bland klara vänstersympatisörer är det 64 procent som känner samhörighet med människor från andra kulturer. Bland klara högerdito är det 25 procent.

Brottsligheten i samhället påverkar givetvis känslan av tillit, delaktighet och samhörighet på

sikt. Antalet anmälda brott ökar över tiden i Sverige och Västra Götaland. Flest brott anmäls i storstäderna och särskilt i centrum av dessa. En tydlig trend är att antalet anmälda sexualbrott ökar. De allvarligaste brotten som mest påverkar känslan av samhörighet och delaktighet är, förutom sexualbrotten, sannolikt stöld, rån, misshandel, vållande till kroppsskada eller död samt givetvis mord och dråp. Dessa brott är var 2018 vanligare i Göteborg, Gullspång, Töreboda, Lysekil och Borås i relationen till antalet invånare jämfört med övriga Västra Götaland. I de omfattande enkäter som görs med koppling till invånarnas hälsa och delaktighet anger 3–5 procent av invånarna att de utsatts för våld eller hot om våld. Unga män är mest drabbade. Våld mot äldre är mycket ovanligt (BRÅ).

Källa: SOM-Institutet, Frågan: Hur stor samhörighet känner du med människor ... ?

I figuren redovisas de som svarat mycket stor och ganska stor n=2800. SOM 2019a s.16

Utbildningsnivån fortsätter öka – betydande regionala skillnader

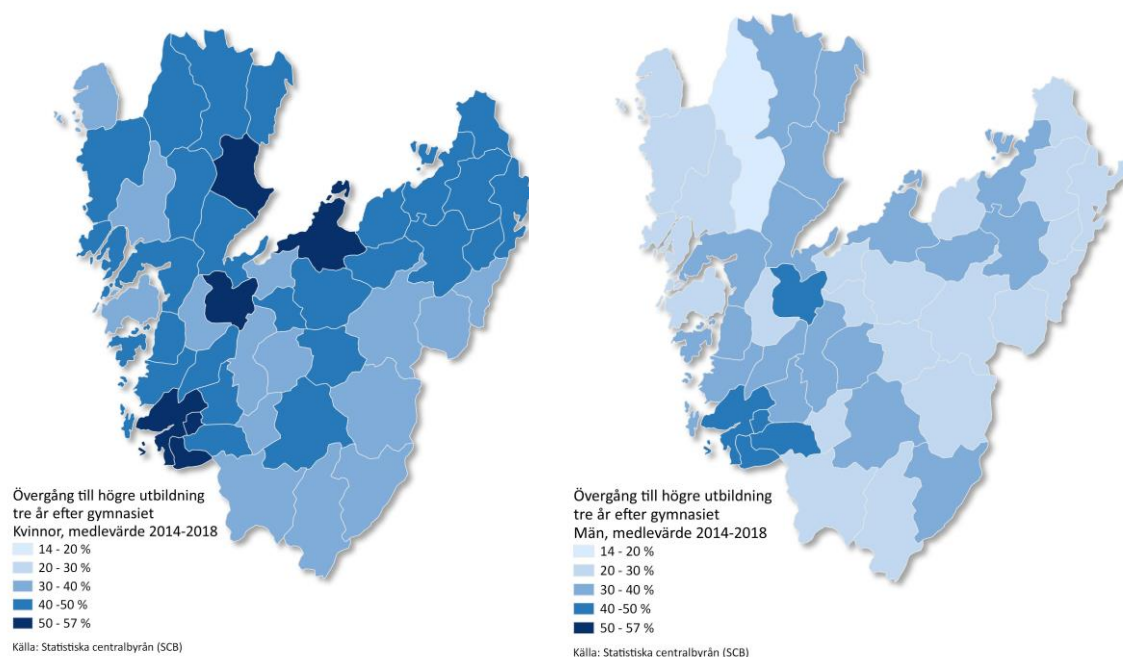
Utbildningsnivån ökar successivt i Västra Götaland de senaste decennierna. Utvecklingen kan antas fortsätta, om än i något minskad takt, även kommande decennier. Andelen invånare med eftergymnasial utbildning är i dag en bra bit över 40 procent av befolkningen i åldern 25–64 år. Bland kvinnor har nu hälften i dessa åldrar en högskoleutbildning medan det gäller 38 procent av männen. Skillnaderna mellan könen ökar dessutom över tid. Kvinnornas nivå har ökat med tio procentenheter på tio år. Männen med sex.

Skillnaderna i utbildningsnivå över olika delar av regionen är betydande. I Göteborg har fler än hälften av de mellan 25–64 år genomgått högre utbildning. I de andra regionala centra ligger nivån runt fyra av tio. I kommuner på längre avstånd från regionala centra inte sällan kring en av fyra. Jämfört med våra storstadsgrannar Oslo, Köpenhamn och Stockholm är dock andelen högskoleutbildade klart lägre och bör öka snabbare. Färska europeiska studier visar att andelen invånare med högre utbildning och en ung befolkning blir allt viktigare för att förklara skillnaden i produktivitet mellan olika regioner över tid. Även att vara när andra starka regioner är viktigt och mer så än marknadernas täthet (Odendahl et al , 2019).

Mycket stora skillnader i skolresultat och i hur många som läser vidare

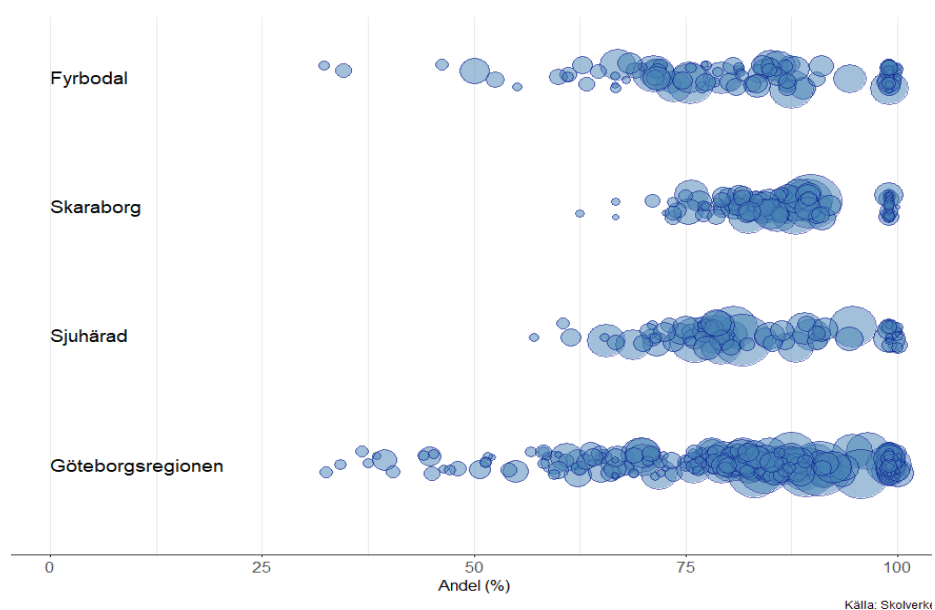
Andelen av de som går vidare till högre utbildning efter avslutade gymnasiestudier inom tre år ligger under senare år på drygt 40 procent i Västra Götaland och riket. Nivån varierar något över åren beroende bland annat på situationen på arbetsmarknaden. Skillnaderna i övergångar mellan olika kommuner är desto större och känns analytiskt och mänskligt svårmotiverade. Medan andelen som läst vidare tre år efter gymnasiet i snitt ligger på 52 procent i Göteborg över de senaste fem åren är den runt en av tre i ett stort antal kommuner. Skillnaderna mellan kvinnor och män har inte ändrats de senaste fem åren och tio procentenheter fler kvinnor läser vidare. I mindre kommuner med många kvinnor som läser vidare är skillnaden inte sällan upp mot 20 procentenheter. Traditionella mönster fortsätter därmed att förstärkas.

Övergång till högre utbildning tre år efter gymnasiet kvinnor respektive män, per kommun, %

Ett än mer akut problem är att ett stort antal unga inte klarar grundskolan med godkända betyg. Anledningen är i huvudsak socio-ekonomiska faktorer och skillnaderna mellan olika skolor är mycket stor (VGR 2019d). De största problemen är tydligt koncentrerade till ett antal skolor, varav de flesta finns i Göteborgsregionen. Även i Fyrbodals kommun finns ett antal skolor där hälften eller mindre än hälften klarar behörighet. Efter en lång period av allt sämre resultat vände kurvan svagt ner läsåret 2018/19. Trots det var det nästan en av fem grundskoleelever i Västra Götaland som inte klarade gymnasiebehörighet. För elever med akademiskt utbildade föräldrar var värdet 92 procent för övriga 76 procent. Figuren visar andel gymnasiebehöriga per skola i Västra Götaland. Cirkelns volym beskriver antal elever per skola och skalan i nederkant andelen godkända elever per skola för läsåret 2018/2019.

Andel gymnasiebehöriga per skola i Västra Götaland 2018/19, %

Stora satsningar på kultur och allt fler skapar kultur i olika former

Västra Götalandsregionen satsar årligen mest kronor per invånare av alla regioner i landet för att öka deltagandet i kulturlivet, ge utövare av olika former av kultur bra förutsättningar att verka och på att sprida kunskaper om kulturavet till fler invånare. Regionen och kommunerna har uttalade mål att sprida kulturen till fler och att öka delaktigheten i samhället. Invånarnas kulturvanor, så som de mäts, är samtidigt i stort sett stabila över tid. Kön, utbildning och boendeort påverkar deltagandet i kulturlivet. De med högre inkomster, högre utbildning och i storstäderna är betydligt mer kulturaktiva än övriga grupper och någon förändring över tid är svår att upptäcka även om närhetsfaktorn betyder mycket och en spridning av den offentligt finansierade kulturen ser ut att ha vissa förutsättningar att sprida deltagandet (SOM 2019a).

Att ett aktivt liv bidrar till ökat välbefinnande hos invånarna i Västra Götaland visar sig i de analyser Västra Götalandsregionen genomfört med SOM-institutets data. Effekterna är dock mindre än de kunde vara genom att det är de med bättre levnadsförhållanden generellt som är mest aktiva. Vi kan konstatera att åtta av tio invånare i Västra Götaland tränar, tre av fyra ser på film och sex av tio läser böcker minst en gång i månaden. Hälften har besökt något av de totalt 45 större museerna i Västra Götaland det senaste året. Muséer som totalt har ca tre miljoner besök per år. Sex av tio invånare besöker minst en gång per år något av de mer än 300 biblioteken.

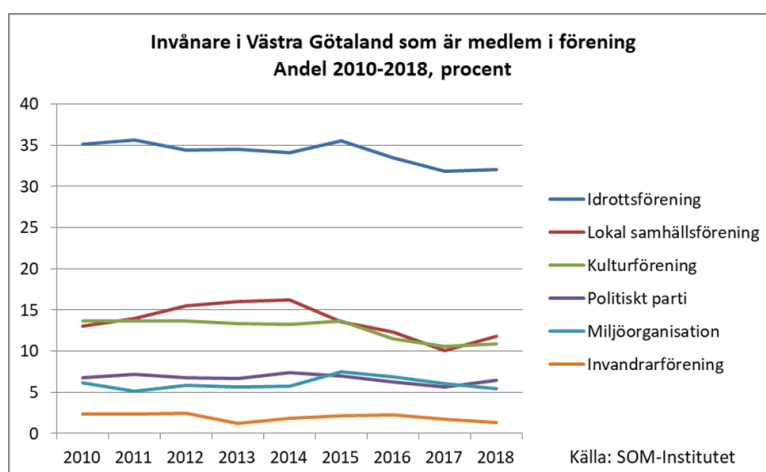
Profilen när det gäller biblioteksbesök skiljer sig dock från det ovan redovisade mönstret. Utlåningen av böcker minskar men biblioteken är fortsatt viktiga mötesplatser i samhället. Fler än fyra av tio av de som vuxit upp utanför Norden besökte bibliotek minst en gång i månaden 2018. Biblioteksbesök är också särskilt vanliga hos kvinnor, de med lägre inkomster och bland de med högre utbildning. De som födda utanför Norden är också de som går på gudstjänst/religiöst möte oftast. En av fyra säger att de gör detta jämfört med 8 procent bland de som är uppvuxna i Norden. Vi kan också konstatera att hälften av invånarna besökte ett idrottsevenemang, att fyra av tio varit på rock/popkonsert och en av fem gått på musikal och/eller opera någon gång under 2018 (SOM 2019 b, c).

Något som ökat dramatiskt det senaste decenniet är andelen invånare som själva skapar och sprider texter, bilder, filmer, musik. De stora apparna på nätet som facebook, instagram, soundcloud med flera bygger helt på att det är konsumenten själv som producerar innehållet och på så sätt också blir producent. Mycket av det som skapas, om än inte allt, ska givetvis ses som kultur och det är därmed tveklöst så att kultur och skapande ökat sin betydelse för merparten av befolkningen, inte minst för unga och unga vuxna. Vi är dock då ofta relativt långt ifrån den kultur som stöds av offentliga medel.

Föreningslivet är en helt central aktör när det gäller invånarnas aktivitet, kultur och bildning. Andelen invånare som är med i olika typer av föreningar är relativt konstant över tiden – om vi undantar fackföreningar. Dock sjunker den andel som säger att de är aktiva i föreningens verksamhet i alla typer av föreningar utom de som håller på med idrott. Det gäller alla andra typer föreningar och handlar i samtliga fall om minst en halvering av andelen aktiva.

I ett bredare kulturbegrepp ingår också hur vi ser på och förhåller oss till varandra. Det som ger extra respekt från invånarna i Västra Götaland

handlar för den absoluta merparten om att ta hand om sociala relationer, bry sig om andra och våga gå sin egen väg. Därefter kommer frågor som har med att leva ett aktivt liv att göra. I slutet på en sådan lista och med mycket låga värden hittar vi det som handlar om att vara känd, förmögen etc. Via en klusteranalys går det dock att konstatera att det statistiskt finns fyra grupper av människor med olika syn vilka beskrivs med orden prosociala, influencers, karriär och eko (Carlander i SOM 2019a s55 ff).

Miljödimensionen

En bra miljö i ett internationellt perspektiv, svårt att nå regionala miljömål

I ett internationellt perspektiv bedöms Sverige vara ett av de länder i världen som har lägst skadeverkningar på människors hälsa av miljö och har dessutom ekosystem som är i relativt gott skick. Jämfört med för tio år sedan går utvecklingen på de flesta områden i rätt riktning. Situationen är i princip överförbar på Västra Götaland.³ Förutom en bra situation när det gäller miljö och hälsa ses tillgänglighet och kvalitet på vatten samt klimat och energi som starka områden. Fiskets, jordbrukets och skogsbrukets påverkan på ekosystemen är det som faller ut mest negativt. Bedömningen görs både i förhållande till ekosystemens skick och för förekomsten av subventioner. Måluppfyllnaden är totalt 95 procent när det gäller hälsa och 75 procent i viktade index när det gäller ekosystem. De faktorer som betyder mest i indexet är luft och vattenkvalitet, biologisk mångfald samt klimat och energi.

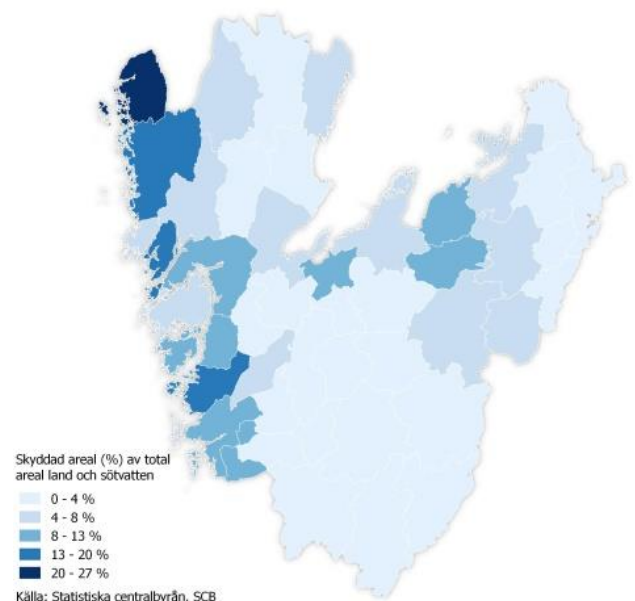
En närmast motsatt bild av verkligheten får vi genom att studera hållbar utveckling i miljön i förhållande till de nationella och regionala miljömålen. Miljömålen sätter en hög ribba för miljön. De utgår förenklat från ett samhälle där miljöproblemen är lösta och miljöns negativa påverkan på människan är försumbar. Av 15 miljökvalitetsmål bedömer länsstyrelsen att tre kan ha nåtts till 2020 – säker strålmiljö, påverkan på ozonskiktet och grundvatten av god kvalitet (Länsstyrelsen Västra Götalands län (LST 2019a). Utvecklingen när det gäller övergödning har vänt till positiv under senare år och är tillsammans med målet levande sjöar och vattendrag de som nu går mer i rätt riktning. Övriga mål är ofta långt från måluppfyllelse och utvecklingen oförändrad/negativ. I relation till de mål som satts upp i Agenda 2030 är hållbar konsumtion, klimat och energi de områden som är mest kritiska för Sverige i fristående utvärderingar (Bertelsmann). Det blir tydligt att bilden av situationen inom miljöområdet är beroende av den utgångspunkt som tas. Det är också tydligt att ett mycket omfattande arbete pågår för att klara miljömålen på sikt (LST 2019a)

Låg andel skyddade miljöer, långvariga försurningsproblem, allt mer plast i haven

Det är dock inte bara i internationella jämförelser som den biologiska mångfalden och ekosystem ses som ett svagare område när det gäller miljön i Sverige. Det gäller också för länsstyrelsens bedömningar. En central indikator för biologisk mångfald är hur stor andel av olika miljöer som är skyddade. Sverige är långt från att nå internationella mål om 17 procent i olika biotoper. Andelen ökar dock kontinuerligt och uppgick till 14,5 procent 2018. I Västra Götaland är drygt fyra procent av landarealen och sju procent av den totala arealen skyddad. Skyddet ökar efterhand men det tar tid.

Skillnaden mellan olika kommuner och delar av regionen är mycket stora.

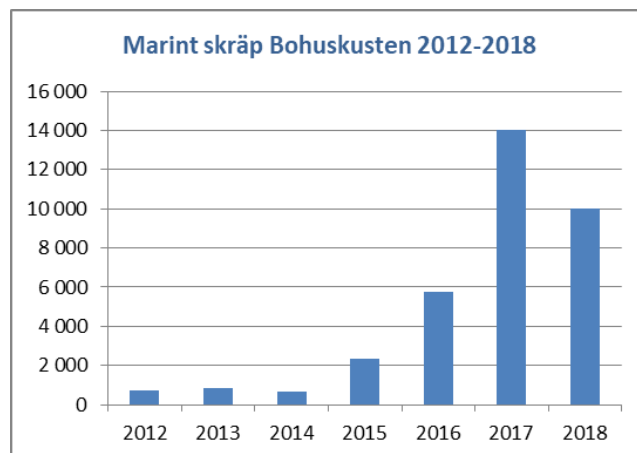
Skyddet är relativt högst vid Bohuskusten och för platåbergen i Västergötland. En annan indikator på den biologiska mångfald är artrikedom. Antalet fåglar minskar något långsiktigt medan fiskbestånden ser ut att variera runt en relativt etablerad men låg nivå under senare år. Populationen av rödlistade arter i odlingslandskapet fortsätter minska. Påverkan på mångfald och ekosystem av jord och skogsbruk är en komplex fråga. Vi kan konstatera att betesmarken ökar något över tid i Västra Götaland som också har landets högsta andel ekologiskt jordbruk. Skogsvårdsstyrelsen bedömer att skogsbruket fortsatt inte tar tillräcklig miljöhänsyn. Andelen gammal skog har dock ökat under senare år (LST 2019a).

³ Yale University har 2018 för tionde gången på 20 år analyserat hur ekosystemen mår och vilken påverkan miljön har på människors hälsa med utgångspunkt i internationella vetenskapligt etablerade mål för 180 länder. <https://epi.envirocenter.yale.edu/>

I stort sett allt vatten vid kusterna har fortfarande övergödningssproblem trots att utsläppen av kväveoxider har halverats sedan 1990. Även de grunda marina ekosystemen är påverkade. Ålgräset är viktigt för att komma till rätta med övergödning, förbättra vattenkvaliteten generellt och för torsk och har minskat med 60 procent i Bohuslän sedan 1980-talet. Och även om utsläppen av försurande ämnen minskat radikalt och fortsätter minska har 43 procent av sjöarna och 37 procent av vattendragen fortfarande försurningsproblem 2018.

Ett relativt nyupptäckt hot mot ekosystemen är nedskräpningen av havet och inte minst mängden plaster i detsamma. Bohuskusten är extra utsatt för skräp från havet och tar emot flera hundra ton skräp årligen. Det marina skräpet har ökat på Bohuslans stränder de senaste åren. Mellan 2012 och 2018 är ökningen dramatisk. Figuren visar mängden skräp per 100 meter oexploaterad strand i snitt baserat på sex referensstränder i Bohuslän. Det är svårt att tänka sig att detta enbart är en tillfällig effekt av havsströmmarnas nycker. Merparten av skräpet består av plast.

Källa: <http://sverigesmiljomal.se/miljomalen/hav-i-balans-samt-levande-kust-och-skargard/marint-skrap-pa-strandet/>

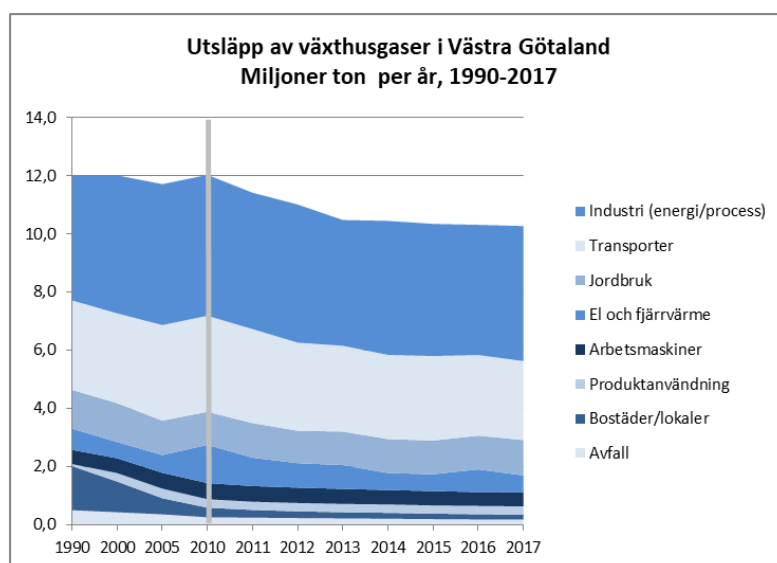
Minskningen av växthusgaser har stannat av – realistiska mål?

Den tidigare relativa optimismen när det gäller möjligheterna att klara de internationella målen på klimatområdet har falnat. Globalt fortsätter utsläppen av växthusgaser att öka något och nådde 2018 sin högsta nivå hittills. Kina och resten av Asien står för störst ökning under senare år.

Sannolikheten att de regionala målen om en 80-procentig minskning av växthusgaser mellan 1990 och 2030 ska nås måste i dag beskrivas som närmast obefintlig. När två tredjedelar av tiden gått har 20 procent av målet nåtts och de senaste åren har minskningen av utsläppen i stort avstannat. Minskningen från 2013 till 2017 beräknas till två procent i Västra Götaland och fem procent för Sverige som helhet. Preliminära siffror för Sverige för 2018 tyder på att utsläppen ökade beroende på stora behov inom el- och fjärrvärme.

Utsläppen av växthusgaser i Västra Götaland uppgick 2017 till ca 10 miljoner ton koldioxidequivaler. De bedöms ha minskat med ca 15 procent från 1990 till 2017 medan de minskat med drygt 25 procent i Sverige motsvarande period. Skillnaden beror i stort helt på att landets samlade raffinaderiverksamhet bedrivs i Lysekil och Göteborg. Exklusive industriprocesser och raffinaderier bedöms utsläppen i Västra Götaland minskat med 27 procent sedan 1990 och med 22 procent på 2000-talet.

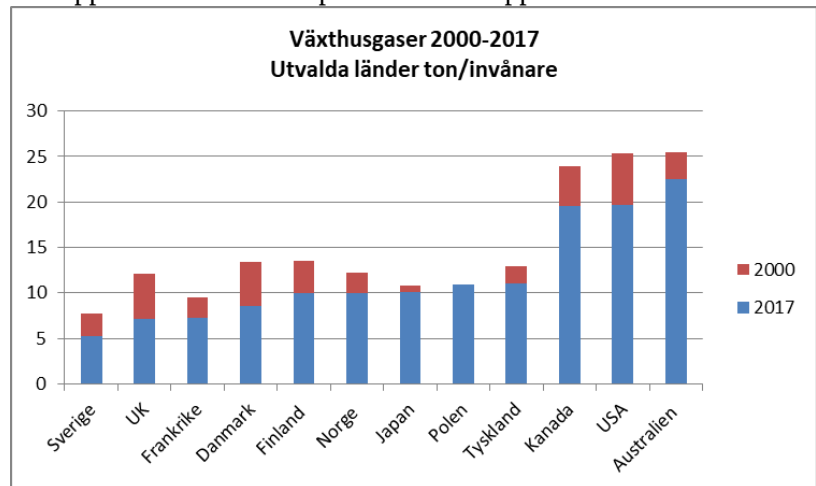
Transportsektorn och jordbruket står för de stora andelarna vid sidan av industri och raffinaderier. Utsläppen från transporter har minskat med 18 procent i Sverige från 2010 till 2017 och antas därmed ha minskat på samma nivå för Västra Götaland. Transportsektorns utsläpp ökade något mellan 1990 och 2010. Det är framförallt personbilar och tunga lastbilar som nu minskat sina utsläpp. Osäkerheten i regionala data inom detta område är dock relativt stor.

Källa: Länsstyrelsernas uppföljningssystem miljömål (RUS). Observera att det är 10 och sedan 5 års avstånd mellan värdena till år 2010, därefter ett år.

Vid en internationell jämförelse har Sverige lägst utsläpp per invånare bland OECD-länderna och har från år 2000 fram till 2017 fortsatt vara bland de där utsläppen minskar procentuellt snabbast efter Storbritannien och Danmark. Utsläppen per person

minskar snabbt också i USA och Kanada men nivåerna här och i Australien är nästan fyra gånger så höga per invånare som de är i Sverige. De svenska utsläppen motsvarar ca 1 procent av utsläppen i EU. Även i förhållande till det samlade värdet av produktionen är de svenska utsläppen av växthusgaser lägst i OECD tillsammans med Schweiz. I Australien och Kanada är utsläppen fyra gånger högre för att producera samma värde som i Sverige. I USA är de tre gånger högre. I Kina är de ca sex gånger högre. För Västra Götaland har utsläppen av växthusgaser i förhållande till värdet av produktionen minskat med ca 50 procent sedan år 2000 i 2017 års prisnivå. I relativa termer sker därmed en kontinuerlig och snabb förbättring. I absoluta har utvecklingen mer eller mindre gått i stå.

Källa: OECD https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AIR_GHG

Beskrivningen ovan handlar om hur energi-, produktionssystem och samhälle ser ut och fungerar i respektive land. Om vi istället analyserar vår påverkan på klimatet via de avtryck vår konsumtion gör oavsett var det vi använder produceras blir bilden mindre smickrande. Utsläppen är i princip oförändrade på nivån 10 ton per invånare från 1995. Från 2013 till 2016 bedöms dock minskningen till 8 procent. Genom global arbetsfördelning, ökad handel och turism har andelen av våra konsumtionsbaserade utsläpp som genereras utomlands ökat till två tredjedelar av samtliga utsläpp jämfört med att de var hälften 1993. Att stoppa handeln över nationsgränser är dock ingen lösning på några problem. Det är fortsatt så att varje lands produktionssystem måste förändras så att det i sig blir mer hållbart om det ska finnas en möjlighet att minska utsläppen globalt. Hur det kan gå till beskrivs i en forskningsrapport från konjunkturrådet (Konjunkturrådets rapport 2020). I grunden handlar det om att vi inte kan använda de fossila resurser som finns tillgängliga och att hitta metoder som eliminerar utsläppen vid de största utsläppskällorna. På den fronten konstaterar forskarna att det ännu inte syns någon ljusning.

Begränsad påverkan på människors hälsa av miljön i Västra Götaland

Miljöns negativa påverkan på människors hälsa är begränsad i Västra Götaland. Problem med luftkvalitet, partiklar, organiska miljögifter, buller osv finns givetvis men är jämförelsevis och totalt sett relativt begränsade. Kväveoxidhalten i luften överstiger under ett normalår vad som anses vara hälsosamt 15–25 dagar per år på de mest utsatta platserna i Göteborg. Genom bättre avgasrening och andra åtgärder har det skett en rejäl minskning över tid. Partiklar från vägbanor med mera bedöms påverka hälsan relativt mycket men nivån ligger nära uppsatta miljömål. Trots den positiva utvecklingen och de relativt sett låga värdena går det att göra en bedömning att kväveoxider och partiklar bidrar till ca 1 500 för tidiga dödsfall per år i Västra Götaland (LST 2018). Inom varje område ovan har det skett en fortsatt minskning av utsläpp etc. under senare år enligt den nationella emissionsdatabasen.

Halterna av organiska miljögifter i bröstmjölk är en central indikator när det gäller miljöns påverkan på hälsan och fortsätter minska utom när det gäller högfluorerande ämnen. Inte heller bullerproblemen ser ut att öka. När invånarna själva anger hur miljön påverkar hälsan blir svaret att allt fler säger sig ha problem med allergi, många har besvär av sin inomhusmiljö och anger att buller i omgivningen är störande.

Hållbar och ohållbar konsumtion

Frågan om i vilken mån vår konsumtion blir mer eller mindre hållbar är i dag mer komplex än någonsin. Starka trender kring ekologiska livsmedel, återvinning, köp/byt/dela begagnat via nätet blomstrar, samtidigt som konsumtion via appar som Wish och Alibaba ökar. I traditionella termer och på hemmaplan finns samtidigt en allt mer medveten grupp av konsumenter. Sverige är ledande efter Danmark när det gäller ekologiska livsmedel i världen med en andel på runt 10 procent motsvarande ca 29 miljarder kronor.

Ökningen har varit snabb under senare år men bromsade in 2018. Trenden är starkast bland unga, inte minst bland unga kvinnor och bland de som bor i studentstäder. Sex av tio i åldern 20–30 år i Västra Götaland säger själva att de ofta eller ganska ofta köper ekologiska livsmedel. I Danmark syns dock inte motsvarande inbromsning. Andelen ekolivsmedel ökade där till 14 procent under 2018. Även den offentliga sektorn bidrar aktivt till den förändring som sker. Den offentliga sektorn i Sverige är världsledande och driver utvecklingen när det gäller inköp av ekologiska livsmedel. Andelen ökade till 33 procent inom kommun, regioner och landsting 2018. Tio år tidigare var andelen 9 procent. När det gäller produktion av livsmedel har Sverige i dag den tredje största andelen ekologiskt jordbruk i världen och närmare en fjärdedel av all ekologisk odling i Sverige sker i Västra Götaland.

Den andra sidan av myntet kan exemplifieras med det så kallade ekologiska fotavtrycket, ett sätt att försöka mäta vilket avtryck konsumtionen från olika länder gör i förhållande till jordens samlade ekologiska resurser, med ett visst tillgängligt lika stort utrymme per invånare (WWF 2019). Svenskarnas fotavtryck motsvarar i beräkningarna fyra planeter och våra resurser är om allt delas lika slut i början av april. Måttet är dock svårbedömt. Det gäller inte minst beräkningarna av våra utsläpp av kol och uttag av skog. Det är samtidigt uppenbart att en värld där sju miljarder invånare i ett slag skulle leva som tio miljoner svenskar gör inte skulle vara helt hållbar i dagens situation.

Jämställdhet, jämlikhet, integration och regional utveckling

Utvecklingen när det gäller de horisontella perspektiven för hållbar utveckling har diskuterats löpande i texten ovan. Här görs några förtydliganden och en sammanfattning av de olika områdena.

I ett internationellt perspektiv framstår och rankas Sverige som ett av världens mest jämställda länder. Trots det finns betydande skillnader både när det gäller förutsättningar och levnadsförhållanden för kvinnor och män i Västra Götaland i dag. Den könsuppdelade arbetsmarknaden och/eller effekterna av den är en sådan. Av de 20 vanligaste yrkena har fyra en relativt jämn könsfördelning. Yrken med en högre andel män har generellt ett högre löneläge och kvinnor har, bland annat av denna anledning, knappt 11 procent lägre löneinkomst än män (heltidslöner). Den utjämning som sker har dock gått relativt snabbt under 2000-talet. Bristen på arbetskraft inom utbildning, vård och omsorg har säkert spelat in. Det justerade standardvägda lönegapet mellan kvinnor och män i Sverige har halverats från 8 till 4,4 procent från år 2000 till år 2018. Den ojusterade faktiska skillnaden har gått från 18 till 10,7 procent under samma period (ekonomifakta.se).

Kvinnor och män har i ingången till 2020 en arbetslöshet på i stort sett samma nivå. Mellan unga kvinnor och unga män är skillnaderna mycket stora och fler unga män klarar skolan sämre. Kvinnor har också bättre sociala nätverk och är bland annat av den anledningen i snitt och generellt mer nöjda med livet eller lyckliga än män. Kvinnor är också mer väl utbildade vilket, även om det inte alltid ger full effekt på inkomstsidan, har ett uppenbart egenvärde. Den ökade otryggheten och de höga nivåerna av psykisk ohälsa bland kvinnor och då särskilt unga kvinnor kan samtidigt bara beskrivas som en helt ohållbar situation. När det gäller kvinnors makt i politik och näringsliv är läget i stort stabilt. Kvinnor har ett relativt starkt inflytande i politiken men har det i betydligt mindre omfattning i näringslivet. I den ideella sektorn är kvinnors engagemang och ledarskap ofta starkare än mäns.

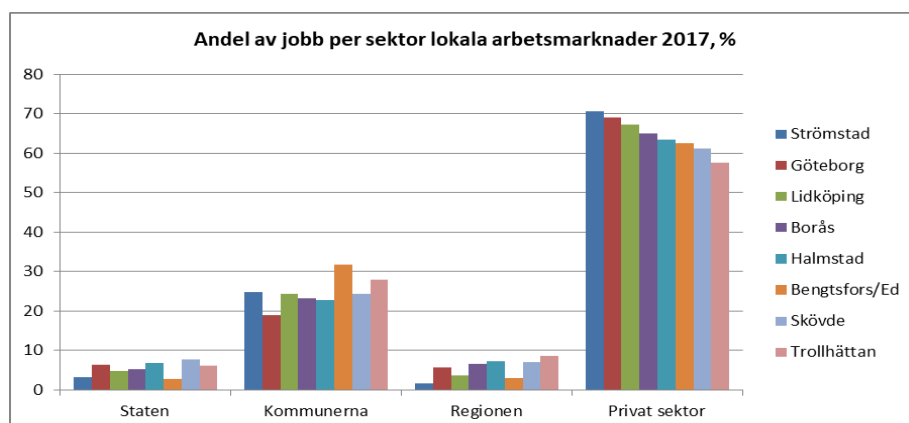
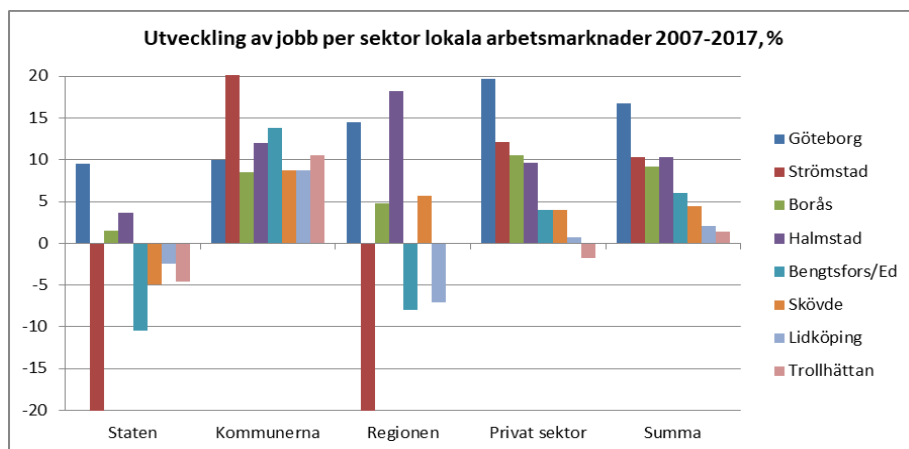
När det gäller jämlikhet är de relativt stora och relativt sett ökade skillnaderna i hälsa mellan olika socio-ekonomiska grupper ett betydande problem. Vi kan också konstatera liknande men mindre skillnader när det gäller välbefinnande generellt. En ökad prioritering av att bidra till att skapa mer lika förutsättningar för alla barn och unga från tidiga år är viktigt. Tillgången till bra bostäder är en annan viktig fråga för många unga och de med mindre ekonomiska resurser. Det är också ägandet av bostäder och andra former av kapital som är huvudorsaken till att inkomstskillnaderna mellan olika grupper ökat över tid. När det gäller den egna synen på de egna ekonomiska resurserna är skillnaderna mellan grupperna mindre.

Integration förutsätter möjlighet att delta i samhällslivet i sin helhet och att göra det leder i sin tur till en bättre integration. Sysselsättning är en central fråga. Sysselsättningsgraden är fortsatt betydligt högre bland inrikes födda än utrikes födda och arbetslösheten mycket hög i grupper av den utrikesfödda befolkningen.

Gruppen utrikesfödda innehåller samtidigt individer med mycket olika förutsättningar. Riktade utbildningsinsatser, som anpassas efter behoven i olika grupper och matchar de utrikes föddas kunskaper och kompetens med arbetsmarknadens efterfrågan behövs. Om detta lyckas kan också delar av den regionala och sektoriella arbetskraftsbristen överbryggas. En annan nyckelfråga är särskilda insatser för att de som är migranter och kommer sent in i det svenska skolsystemet ges bra förutsättningar för sitt lärande. Att ge alla kontakter i samhället och på arbetsmarknaden är även generellt en kärnfråga för de som inte har det naturligt.

I stora drag har alla delar av Västra Götaland utvecklats positivt under 2000-talet. Det gäller inte minst om vi analyserar utvecklingen med utgångspunkt i de lokala arbetsmarknadsregionerna. Sysselsättningen växer på alla lokala arbetsmarknader och pendlingen mellan kommunerna ökar. Vi blir allt mer en gemensam region. Invånare i olika delar av regionen är också i stort sett lika nöjda med sina liv. Det är inom kommuner och mellan invånare med skilda levnadsförhållanden som välbefinnandet skiljer sig mest. Samtidigt har ett antal kommuner betydande långsiktiga och strukturella problem. De förlorar invånare och jobb, har högre arbetslöshet och fler invånare som är försörjda av olika former av bidrag. De har ofta också tagit ett större ansvar i den senaste stora migrationsvågen och har därmed ofta en högre andel utrikes födda i befolkningen.

En fortsatt integration inom och av de lokala arbetsmarknaderna är en nyckelfråga för en bra utveckling även i framtiden. Drivkrafterna i ekonomin gynnar befolkningsrika och täta miljöer. Att prioritera bra samhällsservice i alla kommuner och i resurssvaga delar av våra större kommuner är en viktig fråga för att hålla ihop land och stad och områden med olika förutsättningar. Som vi kan se i nedanstående figurer skiljer utvecklingen av jobb i den offentliga sektorn under det senaste decenniet sig relativt mycket mellan olika lokala arbetsmarknader. Det generella mönstret är att staten och i viss mån även regionerna i första hand förlagt nya jobb på de lokala arbetsmarknaderna i regioncentra. När det gäller strukturen finns dock ett mer jämt mönster präglat av långa traditioner.

Källa: SCB, RAMS

Demografisk utveckling

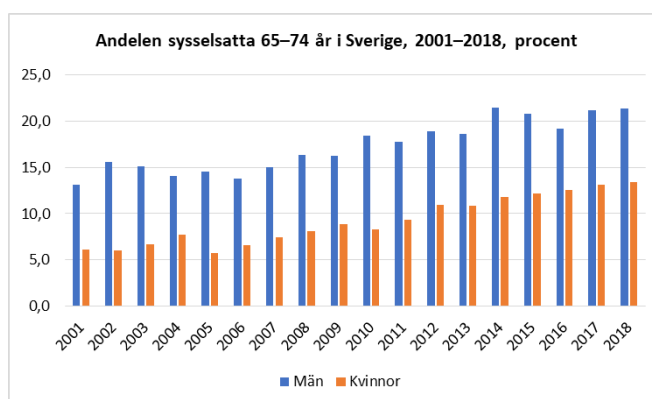
Snabb befolkningsökning och möjligheter klara försörjningsbördan i framtiden

Befolkningen fortsätter öka i en historiskt sett hög takt och Västra Götaland har hösten 2019 drygt 1,7 miljoner invånare. Västsverige – Västra Götaland och Halland – har fler än 2 miljoner invånare tillsammans. Huvudorsaken till den snabba befolkningsutvecklingen är den ökade nettomigrationen från andra länder under det senaste decenniet. En utveckling som också inneburit att de allra flesta kommuner i regionen ökar sin befolkning i nuläget. De inrikes flyttningarna mellan Västra Götaland och andra delar av Sverige går ungefär jämnt upp. Västra Götaland lockar inte netto nya invånare från andra delar av landet över tid. Det sker dock en relativt omfattande nettoutflyttning av unga från delar av landet utanför Stockholm medan motsvarande strömmar från Västra Götaland går mot Stockholm.

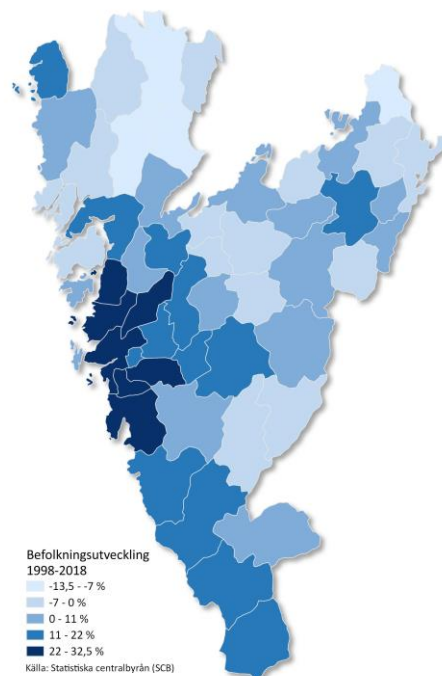
Flyttmönstren för kommunerna innebär förenklat att de runt Göteborg har sin största nettoutflyttning från Göteborg medan kommunerna runt andra större regionala centra har en nettoutflyttning till sin omgivning eller till Göteborg. Göteborg har samtidigt störst nettoutflyttning i antal till Stockholm.

I ett något längre tidsperspektiv är det dock stora skillnader mellan olika kommuner och delar av regionen. Det är uppenbart hur Göteborgsregionen och övriga regionala centra har fördelar när det gäller att attrahera invånare i en allt mer kunskapsintensiv och urban ekonomi. Något som också avspeglar sig i fastighetspriserna som är högst och långsiktigt ökat snabbast i ungefär samma kommuner (se sid 41). I kartan över befolkningsutveckling 1998-2018 (ovan höger) blir det också tydligt vad en bra transportinfrastruktur betyder. Det är uteslutande huvudlederna med rimlig tidsskoppling till Göteborg och söderut som befolkningen växer snabbast.

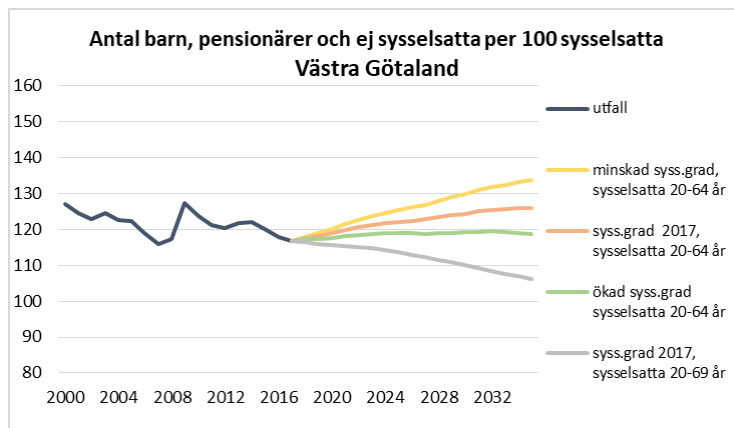
En av de mest diskuterade frågorna under senare år när det gäller samhällets långsiktiga utveckling är frågan om den ökande försörjningsbördan samt hur vi ska ha råd och möjlighet att ta hand om alla barn, unga och äldre när allt färre ska försörja allt fler. Diskussionen förs ofta på en starkt förenklad nivå där de som är mellan 20 och 64 år antas försörja resten. Så ser givetvis inte verkligheten ut. Samtidigt som många studerar länge och ganska sent i åldrarna – inte minst i förhållande till andra länder i OECD – har vi relativt sett högt och snabbt ökat deltagande i arbetslivet i åldrar från 65 år och uppåt. Möjligheten att fortsätta arbeta högre upp i åldrarna utnyttjas av allt fler och med pensionsöverenskommelsens ambitioner lär denna ökning fortsätta. Bara från millennieskiftet och fram till 2018 har sysselsättningsgraderna i åldern 65-74 år ökat med åtta procentenheter för både kvinnor och män. Det innebär att mer än 120 000 personer fler är sysselsatta i dessa åldrar jämfört med år 2000.

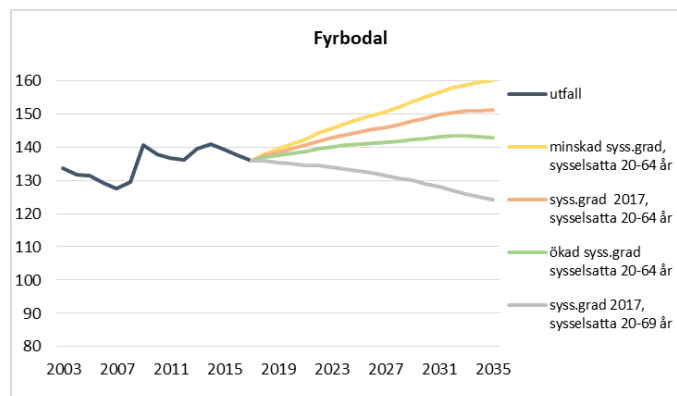
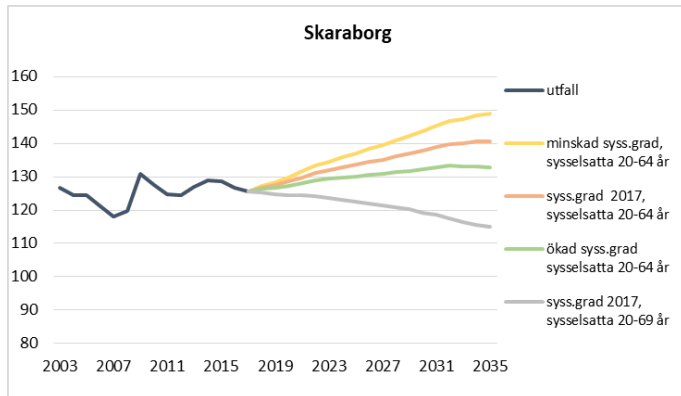
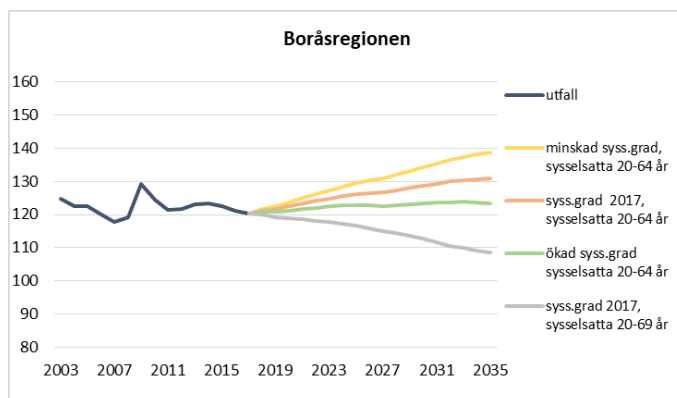
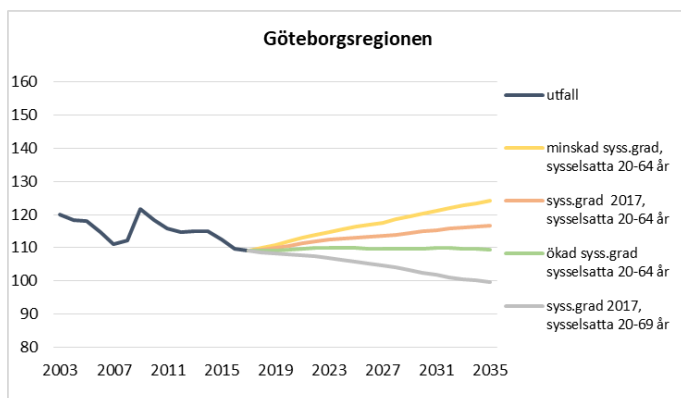
Det som betyder extra mycket för hur försörjningsbördan utvecklas är utveckling av sysselsättning, arbetskraftsdeltagande i olika åldrar samt produktiviteten. Baserat på befolkningsprognosen 2019 för Västra Götaland har fyra scenarier beräknats för Västra Götaland och de fyra regiondelarna. De tre första laborerar med minskad, konstant respektive ökad sysselsättningsgrad i åldern 20-64 år. Variationen är två

procentenheter upp eller ner. Det fjärde utgår från dagens sysselsättningsgrad i olika åldrar men räknar in de sysselsatta i åldern 65-69 år i bedömningen. Resultaten talat för sig själva och visar vad utvecklingen på arbetsmarknaden betyder samt vilka stora tillskott de i åldern 65-69 år kommer bidra med under kommande decennier. Resultaten visar också de stora skillnaderna i åldersstruktur inom regionen och därmed på behovet av en väl utvecklad utjämningspolitik och ett solidariskt åtagande när det gäller samhällets service i alla delar av regionen.

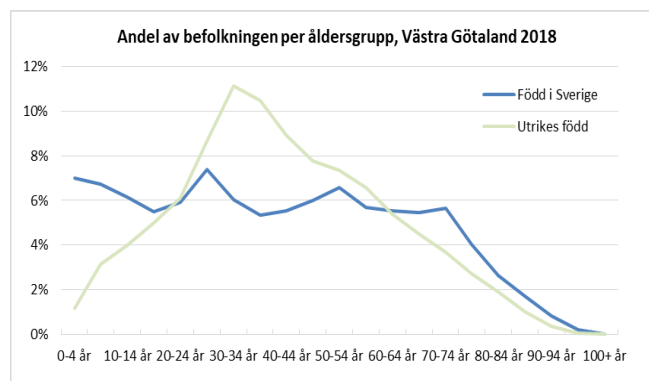
Antalet barn, pensionärer och ej sysselsatta per 100 sysselsatta, regiondelar Västra Götaland 2000-2040

Källa: SCB samt Västra Götalandsregionen Enheten för Samhällsanlys för beräkningar av scenarier försörjningsbörda

Inom ramen för prognosen väntas andelen som är äldre än 80 år öka från 5 till 7 procent i Västra Götaland. Det innebär konkret att antalet över 80 år ökar från 86 000 till 142 000 på 22 år. En succesiv ökning som behöver mötas med resurser från samhällets sida.

Med ett tidsperspektiv på 20 år bör det vara möjligt att höja sysselsättningsgraden i samhället ytterligare. År 2018 hade Västra Götaland omkring 300 000 invånare som var födda utomlands, vilket motsvarar cirka 18 procent av den totala befolkningen. Detta kan jämföras med ungefär 14 procent utrikes födda i regionen 2007. Den utrikes födda befolkningens ålderssammansättning skiljer sig kraftigt från den inhemska befolkningen (se figur). En fortsatt ökning av sysselsättningen är ett centralt mål i samhället.

Källa: SCB

Nivåerna har ökat relativt snabbt under de senaste fem åren och i detta längre tidsperspektiv bör de kunna fortsätta öka. Utvecklingen på arbetsmarknaden är en central faktor. Alternativet med oförändrad sysselsättningsgrad förutsätter en tillväxt av jobb de närmaste 20 åren som de senaste 20 åren. En period som då både innefattar perioder av så kallad ”jobblös tillväxt” (2000-2006), en finanskris (2008/2009) samt en utdragen högkonjunktur (2012-2018).

En väl fungerande region med hög potential

En genomgång av olika internationella bedömningar av förhållandena i Sverige ger en bild av ett i grunden väl fungerande samhälle. Inom områden som välbefinnande, hälsa, jämställdhet, jämlikhet, konkurrenskraft, miljö, sysselsättning, korruption, etc. bedöms Sverige genomgående vara ett av de tio högst rankade länderna i världen. Och Västsverige är åtminstone på den svenska nivån. Områden med en svagare position finns givetvis. Inte minst när det gäller enskilda aspekter inom olika områden. Det är helheten som är stark. Det finns också en tendens till sjunkande värden när det gäller till exempel jämlikhet i inkomster, där Sverige nu är ett ”normaleuropeiskt” land.

De globala hållbarhetsmålen kommer sannolikt vara en viktig utgångspunkt för framtida prioriteringar i det svenska samhället. Och även om Sverige i utvärderingar ligger i absolut toppnivå – plats 2 av 162 värderade länder 2019 – så finns områden där vi är längre från målpuppfyllelse (Bertelsmann 2019). Det gäller framför allt frågor som har en koppling till vår konsumtion, som hållbar produktion och konsumtion och effekter på klimatet av konsumtionen. Detta är en bedömning som Sverige delar med i stort sett samtliga andra länder. Det gäller även frågor kring biologisk mångfald och livet i havet samt resultat i utbildningssystemet. För de särskilda bedömningar som gjorts för hur vi påverkar omvärlden i samma rapport blir betyget inte lika högt. Vi är då en medelnation som framför allt (och åter) påverkar vår omvärld via vår relativt sett omfattande konsumtion. De flesta mål utvecklas samtidigt i rätt riktning.

Källa: BertelsmannStiftung: Sustainable Development Report 2019, s.412-413.

I ett ekonomiskt perspektiv ses Västsverige som en av de ledande innovativa regionerna i EU. Positionen har dessutom förstärkts under det senaste decenniet relativt andra regioner. Om några svagheter ska framhållas kan det vara styrkan i de globalt verksamma storföretagens dominans vilket ser ut att bidra till att värdena när det gäller olika typer av innovation kopplat till mindre företag ger sämre resultat. Om detta överensstämmer med verkligheten eller om utvecklingen sker i de värdekedjor som har mycket lång tradition i Västsverige är en aning oklart. Det är också en relativ svaghet att andelen med högre utbildning är lägre än för våra närmsta storstadsgrannar Oslo med omnejd och Öresund. Andelen högt utbildade invånare har under 2000-talet blivit en allt viktigare faktor när det gäller att förklara ekonomisk tillväxt och utveckling i regioner i Europa med faktorer i geografin (Odendahl et al 2019, VGR 2019b).

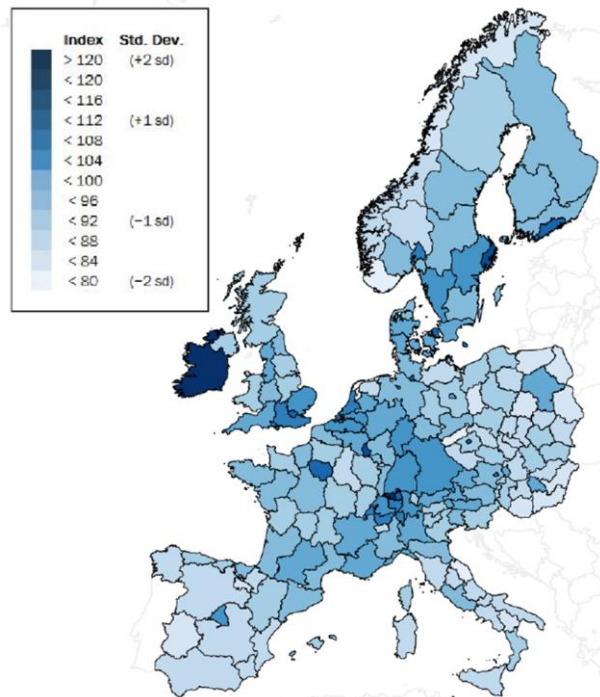
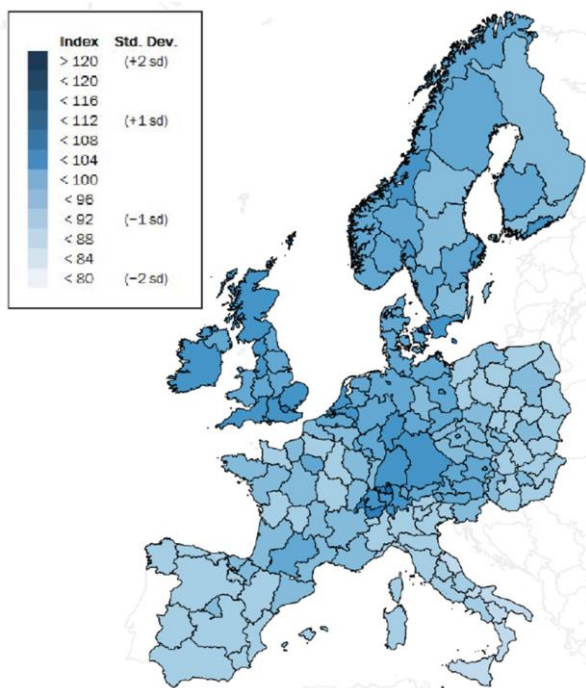
Också när det gäller näringslivets struktur kopplat till framtidens efterfrågan ger internationella regionala index bra betyg. Det är samtidigt viktigt att komma ihåg att Västsverige i det här sammanhanget, i en global konkurrens, är en relativt liten spelare och beläget i en något perifer position i förhållande till de största marknaderna. I EUs Regional Competitiveness Index 2019 – som söker sammanfatta de samlade

konkurrensförutsättningarna – bedöms också Västsveriges förutsättningar övervägande positivt, plats 35 av de 268 regioner som analyserats. De starka sidorna är innovation, högre utbildning och grundläggande förutsättningar i samhället. De svaga är infrastruktur och marknadens något begränsade storlek.

En allt mer central fråga enligt forskningen om vilka faktorer i geografin som har koppling till ekonomisk utveckling är attraktivitet. OECD menar att Sverige 2019 är det land i hela OECD som är mest attraktivt för människor med master och doktorsexamen efter Australien (<https://www.oecd.org/migration/talent-attractiveness/>). Vi ses också som mycket attraktiva för entreprenörer och relativt attraktiva för studenter (plats fyra respektive 10). Här finns en delvis outnyttjad potential att ta tillvara. Resultaten, både när det gäller konkurrenskraft och attraktivitet, överensstämmer i stort med den internationella benchmarking Västra Götalandsregionen genomför årligen i samverkan med BAK Economics (se kartor).

Attraktivitet för talanger och företag

Ekonomisk potential – Industriell struktur

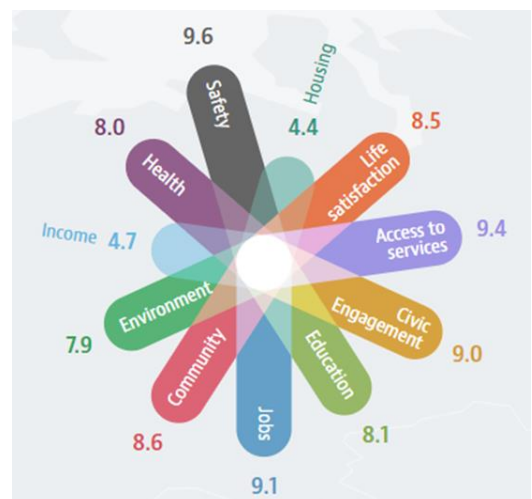
- 1 Marknadsregleringar
- 2 Skatter på arbete och företag
- 3 Tillgänglighet
- 4 Innovation

- 1 Struktur på näringslivet och framtidsutsikter
- 2 Näringslivets uppvisade konkurrenskraft

BAK Economics 2019

Också när det gäller välbefinnande och social utveckling får Sverige positiva värderingar. Men några uppenbara svagheter finns. Den tydligaste är andelen av de utrikes födda som är sysselsatta. Både absolut och i förhållande till befolkningen som helhet (Lisbon Council 2019). I det världsomspännande och breda Social Progress Index bedöms Sverige 2019 tillsammans med de våra nordiska grannar vara de mest utvecklade länderna. Tydliga svagheter anges här till obalanser mellan kvinnor och män i högre utbildning, tillgången till högkvalitativ utbildning, tillgängligheten till vård och skydd av miljön.

I OECD:s index för regionalt välbefinnande (se figur till höger) som tar sin utgångspunkt i förhållanden inom elva områden jämfört med OECD:s genomsnitt ligger Västsverige över snittvärdet på

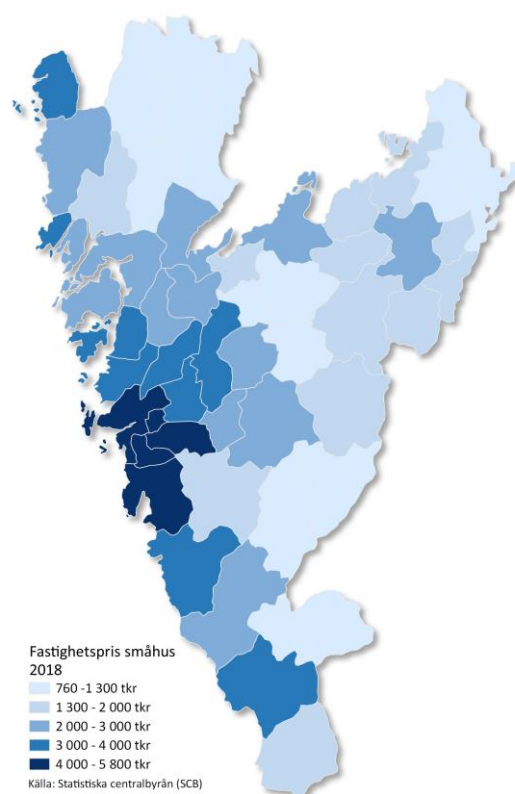
samtliga områden utom boende/trångboddhet. Här befinner vi oss istället på den undre halvan av alla regioner i OECD. Nivåerna är relativt sett mest positiva för delaktighet (valdeltagande), tillgång till service, miljö, hälsa och lycka/välbefinnande. Särskilt höga absoluta värden gäller för trygghet, service, jobb, valdeltagande, socialt stöd och lycka/välbefinnande.

Snabbt stigande fastighetspriser tyder på ökad attraktivitet i Västsverige

När det gäller attraktivitet kan den i ett regionalt perspektiv enklast mätas genom att studera fastighetspriser och deras utveckling över tid. Fastighetspriserna beskriver människors vilja att betala för att bo i olika områden och samvarierar starkt med priser på fritidsfastigheter och lokaler för olika ändamål. Fastighetspriserna har ökat snabbt under 2000-talet. Vi har redan tidigare konstaterat att de bedöms vara huvudorsaken till de ökade skillnaderna i ekonomiska resurser mellan människor i Sverige under samma period.

Om vi väljer att se fastighetspriserna på småhus som ett mått på ett områdes attraktivitet kan vi konstatera att attraktiviteten har utvecklats bättre i Västra Götaland och Halland än i såväl Stockholm som Skåne mellan 2000 och 2018. Ett hus i Västra Götaland kostade i genomsnitt 935 000 kronor år 2000 och 3 130 000 kronor 2018 i löpande priser en ökning motsvarande drygt 230 procent. Inflationen har vari ca 20 procent under perioden. Perioden 2010 till 2018 är ökningen snabbare i Västra Götaland än i Stockholm, Skåne och Halland. Det är intressant att konstatera att Öresundsbron invigdes år 2000 och den begränsade effekt detta verkar ha haft på fastighetspriserna i Skåne. Genomsnittspriset för ett småhus är samtidigt fortsatt överlägset högst i Stockholms län. Halland, Västra Götaland och Uppsala kommer därefter.

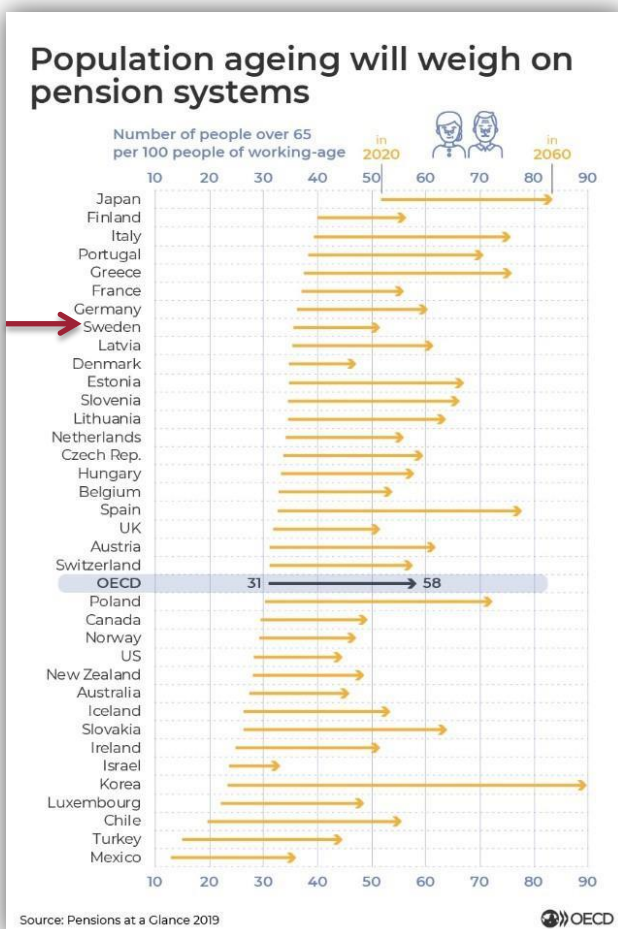
Skillnaderna i fastighetspriser inom Västsverige är mycket stora. Precis som tidigare kan vi konstatera att det är Göteborg med omnejd och regionala centra som är mest attraktiva tillsammans med kustkommunerna. I kartan har kommunerna med ljusast färg ett värde på runt en miljon kronor medan de med mörkast färg har ett snittvärde på mellan fyra och sex miljoner kronor. Betydelsen av bra kommunikationer och satsningar på utveckling i hela regionen blir uppenbar.

Megatrender sätter fokus på inkluderande utveckling

Ett antal megatrender – globalisering, digitalisering, demografiska förändringar och klimatförändringar – driver sedan decennier utvecklingen globalt. De har påverkat och kommer fortsätta påverka våra samhällen i grunden.

Globalisering och digitalisering är tillsammans de avgörande drivkrafterna bakom dagens uppdelade ekonomi där stora internationella företag spelar en allt viktigare roll och bedriver sin verksamhet i globala värdekedjor. En ständigt stigande och numer snabbt delbar kunskapsmassa har tillsammans med automatisering av industrijobb förstärkt trenden att urbana miljöer med bättre möjlighet att dela resurser, matcha på arbetsmarknaden och lära av varandra, blivit allt viktigare och mer attraktiva (VGR 2019b). Megastäder, med mer än 10 miljoner invånare, växer som svampar ur jorden, främst i Asien, och det mesta tyder på att de i ett ekonomiskt perspektiv har stora produktivitetsfördelar. När det gäller miljöpåverkan och socialt är fördelarna inte lika givna, tvärtom.

De demografiska förändringar som påverkat Sverige under senare år har i första hand en koppling till krig och konflikter, inte sällan med grund i utvinning av fossila resurser. I stora delar av världen handlar demografiska förändringar mer om mycket låga födelsetal och därmed en snabbt åldrande och ofta minskande befolkning.

I Sverige, med relativt höga födelsetal och en omfattande invandring, är läget bättre. När det gäller andelen i befolkningen över 65 år i förhållande till de i åldern 20-64 år förväntas Sverige gå från ett "ålderstiget" land till ett medelland i OECD inom 40 år (se figur vänster). Japan har redan i dag en högre andel äldre mätt på detta sätt än vad Sverige beräknas ha år 2060. Den förväntade utvecklingen i Italien, Grekland, Spanien, Polen och inte minst Sydkorea är mycket dramatisk (se avsnittet om demografi för relevanta regionala framskrivningar).

Klimatförändringarna ändrar livsvillkoren, inte minst i länder som redan i dag har ett varmare klimat, men de ändrar också succesivt, och allt snabbare, förutsättningarna för att driva företag. Allt fler konsumenterna över världen, inte minst offentliga sådana, kräver nu mer långsiktigt hållbara varor och tjänster, i allt från transporter och kläder till livsmedel.

En allt mer global värld ...

Om vi ska ge några mer konkreta beskrivningar av utvecklingen är globalisering och digitalisering lämpliga studieobjekt. Globaliseringen av näringslivet har drivits fram av en handelspolitisk liberalisering som, även om den vid en första anblick kan verka hotad i dag, pågått under mer än ett halvt sekel. Sänkta kostnader för transporter, kommunikationer och informationsöverföring mellan länder har, tillsammans med snabbare och säkrare transporter, bidragit till nya former av produktions- och handelsmönster. Många länder – däribland Sverige – har dessutom avvecklat hinder för internationella investeringar och utländskt ägande.

Globalisering handlar inte bara om näringslivet. Den berör i stort sett alla delar av samhället och påverkar förutsättningarna för utveckling för människor och företag från glesbygd till storstad. För studenter, forskare och de som vill och kan göra karriär har nya och närmast oändliga möjligheter öppnats. Relativt sett sänkta transportkostnader och en allt större medelklass har dessutom medfört att besöksnäringen blivit en av de snabbast växande näringarna globalt och även i Västsverige. Sänkta transportkostnader och digitalisering har gjort att helt nya marknader öppnats där handel inte längre bara sker mellan företag i olika länder utan också mellan människor och företag och mellan människor, globalt.

Globaliseringen har påverkat och påverkar det svenska och västsvenska samhället i grunden. Värdet av export och import av varor och tjänster som andel av den svenska ekonomin har ökat från runt 20 procent 1970 till runt 45 procent i dag.⁴ Andel av de sysselsatta i privata verksamheter i Västra Götaland som arbetar i företag som ägs från andra länder har ökat från en av tjugo 1980 till en av fyra. Av de 130 000 det gäller i Västra Götaland jobbar 50 000 i industrin, vilket är lika många som i Skåne och Stockholm ihop. En tredjedel av alla läkare i Västra Götalandsregionen är födda i ett annat land (SCB).

Antalet besökare till Västra Götaland (beräknat som betalda gästnätter) har ökat från 3 miljoner till 10 miljoner per år på 40 år. De senaste tio åren är ökningen av besökare med bakgrund utanför Europa 200 procent. Antalet utländska studenter minskade drastiskt efter 2011/12, när avgifter infördes för studenter utanför EU/EES, men har ökat relativt snabbt efter det. Ökningen är störst för studenter som betalar för sina studier.⁵ Och detta är bara några exempel.

Att **digitaliseringen** i sig skapar mycket långtgående förändringar i vårt samhälle råder det givetvis heller ingen tvekan om. Om vi även här tar ett antal exempel på vad som skett och sker – istället för att som ofta är fallet diskutera framtida visioner – handlar de största förändringarna lokalt/regionalt sannolikt om information och kommunikation, handel med varor och tjänster och en allt mer gig-betonad arbetsmarknad.

När det gäller handel får allt fler butiker och handelskedjor problem med lönsamheten när konsumenterna istället handlar varor och producerar sina egna tjänster via internet, gör det allt mer direkt från de producerande företagen och därmed till priser som är mycket svårt att konkurrera med för platsbunden handel. På arbetsmarknaden har allt större delar av jobben för yngre och de med lägre kvalifikationer fått karaktären av tillfälliga gig. Allt från snabbmatsarbetare, till taxichaufförer, lärarvikarier, sopåkare, lokalvårdare etc., kan numera beställas via nätet från människor som står beredda att rycka ut till låg betalning och med osäkra eller obefintliga arbetsvillkor. Bara tre procent av de med fast jobb upplevde 2018 en risk att bli arbetslösa de närmsta tolv månaderna. För de med tidsbegränsade jobb är situationen en annan. Här upplever en av tre en risk att bli arbetslös inom ett år. Utvecklingen mot mer osäkra arbetsvillkor för lågbetalda jobb som är svåra att leva på är tydlig (SOM 2019b s.44f).

Globalisering och digitalisering är med ovanstående bakgrund också en av anledningarna till en mycket lång period av låg inflation och sjunkande räntor. Som vi konstaterat tidigare har dock ökningen av produktiviteten i produktionen av varor och tjänster i Sverige varit mycket begränsad under senare år. Här har digitaliseringen ännu inte fått något märkbart genomslag. Digitaliseringen har dock bevisligen slagit ut

⁴ I de länder som nu bedriver "handelskrig" med motivationen att uppnå än bättre och mer rättvisa handelsavtal är beroendet betydligt lägre. USA har till exempel en import- och exportandel som ligger på 12 och Kina 20 procent av värdet av respektive lands produktion (Ekonomifakta.se).

⁵ <https://www.migrationsinfo.se/migration/sverige/internationella-studenter/>

en hel del jobb i mellanskiktet på arbetsmarknaden (se till exempel OECD Employment Outlook 2017). Här finns flest uppgifter som går att automatisera eller ersätta med nättjänster, AI etc. Samtidigt skapas ett stort antal mer kvalificerade jobb vilket dessutom ökar efterfrågan på mer personliga tjänster, turism etc.

Sammantaget och med de brister vi ser på arbetsmarknaden i Sverige och Västsverige i dag är det svårt att tänka sig en situation där jobben tar slut i någon mening. Hittills har utvecklingen snarare inneburit en hög tillväxt av jobb på en arbetsmarknad som förändras relativt snabbt och därmed bidrar till en omfattande arbetskraftsbrist av strukturell art.

... som hotas av utanförskap, geopolitiska strider och av kontrollsamhället

Globaliseringen har, som vi konstaterat, ifrågasatts ur flera aspekter under senare år. Det gäller dels dess påverkan på människor och regioner i så kallade utvecklade länder vilka fått svårt med konkurrenskraften i en mer global ekonomi när arbetsuppgifter fördelas mer mellan än inom länder. Det gäller för det andra frågan om handelsavtalens legitimitet och dess villkor. Det gäller dessutom USA:s och Kinas geopolitiska ambitioner. Den första frågan handlar att skapa en inkluderande samhällsutveckling i länderna där alla invånare får del av de extra resurser som globaliseringen skapar. I det andra fallet kan det antas att vi så småningom får en situation där reviderade och – i några länders ögon och i praktiken – mer rättvisa handelsavtal etableras. Effekterna av den tredje tendensen är betydligt svårare att sja om. När europeiska bilar kan beläggas med tullar för att de hotar USA:s säkerhet är resonemangen svåra att förstå. Kinas maktambitioner med omfattande globala investeringar och metoder för att kontrollera invånare och företag ger minst lika stor anledning till oro för vår framtid som Cambridge Analytics eller Facebooks sätt att hantera data om våra liv.⁶ Kina införde den 1 december 2019 obligatorisk ansiktsigenkänning för att få köpa ett SIM-kort till en mobiltelefon.⁷ George Orwells och Karin Boyes dystopiska framtidsbilder framstår närmast som människovänliga i jämförelse.

Hur kan vi i Västsverige möta de utmaningar megatrenderna skapar?

Det som förenar megatrenderna är att de gynnar starka, oftast urbana, regioner och invånare med resurser och missgynnar andra regioner, platser och invånare med mindre resurser. OECD beskriver behovet av att få till en inkluderande tillväxt eller en inkluderande utveckling som den stora gemensamma utmaningen för framtiden (se figur sid 42).

Att hantera dessa megatrender handlar i ett strategiskt perspektiv inte först och främst om att förstå eller lägga kraft på de exakta effekterna inom olika områden. Det handlar istället om att förstå vilka system i den egna regionen som behöver stärkas för att bidra till ett samhälle med förmåga att hantera trenderna och konsekvenserna av dem. Den analys vi gjort pekar mot att det finns ett antal områden som blir särskilt viktiga att prioritera i framtiden, bland annat med anledning av dessa megatrender.

En kraftsamling behövs för att få alla unga ska få möjlighet att gå vidare i livet efter skolorna – nöjda med livet, med bra grundläggande kunskaper och med kontakter med världen utanför den egna kretsen och i arbetslivet. Allt talar för att ökade satsningar av olika slag behövs på skolor och elever i områden med svagare socio-ekonomiska förutsättningar samtidigt som utbytet mellan olika skolor och miljöer behöver öka och samhörigheten stärkas. På utbildningsområdet behövs dessutom en fortsatt utbyggnad av den högre utbildningen i Västsverige. En utbyggnad som bör gå hand i hand med särskilda satsningar på sedan länge väl kända bristområden inom naturvetenskap och teknik, utbildning och vård.

En fortsatt vidgning av och bättre integration och samverkan på de lokala arbetsmarknaderna behövs för att göra oss alla mindre känsliga för utvecklingen i omvärlden, för att ha möjlighet att utveckla den

⁶ Utvecklingen har beskrivits i klartext i dessa termer och med mycket oro av Sveriges avgående EU-kommissionär för internationell handel Cecilia Malmström i december 2019.

<https://www.aftonbladet.se/debatt/a/RRnKgJ/eu-har-forlorat-till-kina-och-usa>

⁷ <https://www.theguardian.com/world/2019/dec/02/china-brings-in-mandatory-facial-recognition-for-mobile-phone-users>

specialisering och de innovationer vi behöver och för att inte fastna i upplevda motsättningar mellan stad och land. Och inte minst för att se till att alla invånare i Västsverige blir en del av och får del av den samlade utvecklingen i en gemensam region. En ytterligare del i detta är behovet av en vidgad geografisk vision där Västsveriges framtid ses i ett större nordiskt och europeiskt perspektiv och där samverkan med våra närmsta storstadsregioner ökar betydligt på sikt. Politikerna i kommuner och region har 2019 i den gemensamma beredningen för strukturellt viktiga frågor (BHU) gjort ett tydligt ställningstagande för att utvecklingen ska gå i denna riktning.⁸

Lösningar för att kanalisera det ökade intresset för politik är en annan avgörande framtidsfråga. Känslan av delaktighet i samhället behöver öka bland de som i dag känner sig utanför. Förutom mer traditionella sätt att öka delaktigheten sker i dag en rad experiment inom området i vår omvärld. Det kan handla om försök där invånarna själva väljer hur delar av offentliga budgetar ska användas, experiment med medborgarlön för utsatta grupper etc. Det måste bli tydligare att visionen om Det goda livet gäller alla i samhället och att de invånare prioriteras högt som i dag, oavsett anledning, upplever sitt välbefinnande som sämst.

En fortsatt offensiv samverkan mellan företag, akademi, politiska organisationer och organisationslivet behövs för att behålla och utveckla vår konkurrenskraft i en allt mer konkurrensutsatt värld. Men också som ett bidrag till och med konkreta gemensamma satsningar på att utveckla framtidens lösningar inom områden där samhället står inför stora utmaningar. Det kan gälla hållbara transporter eller cirkulära affärsmodeller. En grund är det samlade innovationssystem som utvecklats i Västra Götaland under de senaste 15-20 åren med ett antal Science Parks som bas. Det är också självklart av stor vikt att utnyttja de möjligheter som digitalisering ger till nya lösningar när det gäller mer hållbar och effektiv produktion och konsumtion av varor och tjänster. Det gäller inte minst inom utbildningssystemet och i hälso- och sjukvården.

Avslutningsvis menar vi att det är viktigt med ett ökat fokus på aktiva liv, upplevelser, kultur, bildning som en motvikt och ett alternativ till ett allt mer materialistiskt samhälle. I november 2019 genomfördes årets Singles day eller Global shopping festival av den kinesiska köpsajten Alibaba. Den slog nytt försäljningsrekord med 370 miljarder kronor på en dag och är därmed större i omsättning än såväl Black Friday som Cyber Monday i USA. Nyheten kablas i huvudsak ut som något positivt, också i svenska medier och av ledande organisationer inom handeln. Tönen i rapporteringen har dock börjat ändras under senare år.

Sammantaget finns det när det gäller de megatrender vi ser ett antal relativt givna slutsatser att dra om vad som blir mer eller mindre viktigt för utvecklingen i Västra Götaland. Mycket kortfattat är de; fler som går igenom utbildningssystemet, fler med högre utbildning och en bättre fungerande kompetensförsörjning, fortsatt integration av de lokala arbetsmarknaderna i Västsverige med satsningar på regionala centra och ökad samverkan med våra närmsta storstadsgrannar, utveckling av ett redan starkt innovationssystem, en fortsatt satsning på aktiva liv, kultur, upplevelser, fortbildning och inte minst ett ökat fokus på att bidra till att skapa delaktighet och trygghet hos alla invånare och på att kanalisera det ökade intresset för politik i alla delar av Västra Götaland. Till detta kommer behovet av att vara attraktiva i omvärldens ögon. Något vi gång på gång kunnat konstatera forskningen allt mer betonar som den avgörande faktorn för framtida utveckling och välfärd.

⁸ <https://opengov.360online.com/Meetings/vgregion/Meetings/Details/1677510?agendaItemId=247697>

Litteraturförteckning

Arbetsmiljöverket (2012): *Jobba längre: Vad vet vi om äldre i arbetslivet?*

BAK Economics (2019): Cutting Edge Technology, Profile for STRING, Technological strengths and linkages, VGR Analys 2020:3

BAK Economics (2019): *International Benchmark West Sweden ad STRING 2019*, VGR Analys 2020:4

Bartolini, Bilancini, Bruni, Porta (Edit) (2016): Policies for Happiness

Batalova & Fix (2017): *Immigrants and the New Brain-Gain: Ways to Leverage Rising Educational Attainment*

Bertelsmann Stiftung (2019): *Sustainable Development Report 2019, Transformations to achieve the Sustainable Development Goals*

Björklund, Anders et al (2014): *Arbetsmarknaden*

Boumediene & Grahn (2015): *Produktivitetsutveckling, investeringar och välbefinnande*

Brynjolfsson et al (2017): *Artificial Intelligence and the Modern Productivity Paradox: A Clash of Expectations and Statistics*

Brynjolfsson, Erik & McAfee, Andrew (2011): *Race Against the Machine: How the Digital Revolution is accelerating innovation, driving productivity, and irreversibly transforming employment and the economy*

Castles & Miller (2016): *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*

Clark et al (2018): The Origins of Happiness – The Science of Well-Being over the Life Course

Easterlin (1974): *Does Economic Growth Improve the Human Lot?*

EkoWeb (2019): *Ekologisk Livsmedelsmarknad*

Euroepan Commission (2019): *The EU Regional Competitiveness Index 2019*

Fors (2012): Nya mått på välfärd och livskvalitet i samhället, Underlagsrapport 4 till Framtidskommissionen

Frey (2008): *Happiness – A revolution in Economics*

Frey & Osborne (2013): *The Future of Employment: How susceptible are jobs to computerization*

Helldahl (2008): *Hopp-Jerkas återkomst? Synen på arbetskraftens rörlighet från 1940-talet till idag*

Hyresgästföreningen (2019): *Unga vuxnas boende i Göteborgsregionen 2019*

Industrins ekonomiska rådd (2018): *Industri under omvandlingstryck*

Industrins ekonomiska råd (2019): *Långsiktiga trender: Klimatet, teknologin, demografin och produktiviteten*

Konjunkturinstitutet (2017): *Produktivitetsutvecklingen i Sverige*

Konjunkturrådets rapport 2020 (2020): *Svensk politik för globalt klimat*

Layard (2005, 2011): *Happiness - Lessons from a New Science*

Lisbon Council (2019): *The 2019 Future of Work Index*

- Lundh (2016): *Invandringen till Sverige*
- Länsstyrelsen Västra Götaland (LST 2018): *2018 Miljömålsbedömning, Rapport 2018:58*
- Länsstyrelsen Västra Götaland (LST 2019a): *2019 Miljömålsbedömning, Rapport 2019:46*
- Länsstyrelsen Västra Götaland (LST 2019b): *Bostadsmarknadsanalys, Västra Götalands län 2019, Rapport 2019:29*
- Musikanski, Phillips, Crowder (2019): *The Happiness Policy Handbook*
- Nordiska Ministerrådet (2019): *Den segregerade staden – Den nordisk översikt*, Nord 2019:006
- Nordström Skans, Oskar & Åslund, Olof (2014): *Seeking Similarity: How Immigrants and Natives Manage in the Labor Market*
- Odendahl, Springford, Johnsson, Murray (2019): *The big European sort? The diverging fortunes of Europe's regions*, Centre for European Reform
- OECD (2017): *OECD Employment Outlook 2017*
- OECD (2018): *Territorial reviews – The Megaregion of Western Scandinavia*
- OECD (2018): *Productivity and Jobs in a Globalised World, (How) Can All Regions Benefit?*
- OECD (2018): *OECD Regions and Cities at a Glance 2018*
- OECD (2019): *Regional Outlook 2019, Leveraging Megatrends for Cities and Rural Areas*
- OECD (2019): *OECD Employment Outlook 2019*
- Ohlsson, & Broomé (1988): *Ålderschocken*
- Rapport från riksdagen 2013/2014, RFR8, *Ett förlängt arbetsliv: Forskning om arbetsmarknadens och arbetstagares förutsättningar*
- Rauhut, Daniel (2002): *Arbetskraftsbrist och arbetskraftsinvandring: Hot eller möjlighet för ekonomisk tillväxt?*
- Rothstein (2011) Social tillit, lycka, korruption och välfärdsstat i Holmberg, Weibull & Oscarsson (red) *Lycksalighetens ö. SOM-institutet, Göteborgs universitet.*
- Sandberg, & Waara, (2014): *Industri och arbetsmarknad i förändring: Den västsvenska regionen 1945–2010*
- SCB (2019): *Inkomstrapport 2017 – individer och hushåll, Ekonomisk välfärdsstatistik 2019:1*
- SCB (2019a): *Låg ekonomisk standard, Statistiknyhet SCB 20190627*
- Science Direct (2019): *Handbook of Economic Growth*, selected volumes
- SOM-institutet, Carlander/Öhberg/Mellander (SOM 2019a): *Ingen kommer undan kulturen, SOM-rapport nr 75*
- SOM-institutet, *SOM-rapport 2019:30* (SOM 2019b): *Västsvenska SOM-undersökningen 2018, Tabellrapport*
- SOM-institutet, *SOM-rapport 2019:31* (SOM 2019c): *Uppföljning av Vision Västra Götaland*
- SOM-institutet, Martinsson, Andersson (red.) (SOM 2019d): *Västsvenska trender 1998-2018*

SOU 2015:101, *Demografins regionala utmaningar*

Tillväxtverket (2018): *Tillstånd och trender för regional tillväxt*, Rapport 0256

Västra Götalandsregionen (2005): *Vision Västra Götaland, Det Goda Livet*

Västra Götalandsregionen (2016): *Kan vi gå före? 1 000 unga vuxna i Västra Götaland om hur de lever i dag och om hur de ser på sin och samhällets framtid*, VGR Analys 2016:4

Västra Götalandsregionen, Business Region Göteborg, Region Halland (2017): *Towards a Megaregion of Western Scandinavia, West Sweden – Facts and key policy challenges*

Västra Götalandsregionen (2018): *Vår bästa tid är nu? Regionrapport 2018- hållbar utveckling i Västra Götaland*, VGR Analys 2018:32

Västra Götalandsregionen (2019a): *Lycka för fler – Kan ett samhälle med mer fokus på lycka öka människors välbefinnande?* VGR Analys 2019:3

Västra Götalandsregionen (2019b): *Västsverige: Ekonomisk utveckling och ekonomisk geografi – Ny teori och empiri*, VGR Analys 2019:14

Västra Götalandsregionen (2019c): *Automatiseringsmyt? Strukturomvandlingen, sysselsättningen och arbetsproduktiviteten*, VGR Analys 2019:49

Västra Götalandsregionen (2019d): *Gymnasiebehörighet i Västra Götaland 2019*, VGR Analys 2019:48

Västra Götalandsregionen (2019e): *Återrapportering 2018 – Västra Götaland 2020 Strategi för tillväxt och utveckling i Västra Götaland 2014-2020*

Västra Götalandsregionen (2019f): *Arbetskraftsbristen: Potentiella konsekvenser och till buds stående lösningar*, VGR Analys 2019:46

Västra Götalandsregionen (2019g): *Infrastruktur och bostäder - underlagsrapport till Regionrapport 2018/19*, VGR Analys 2019:10

Waara, Joacim (2017): *Conflict or Cross-Class Alliance? New Perspectives on the Swedish Model in the Labour Market*

<https://www.ekonomifakta.se/>

<https://epi.envirocenter.yale.edu/>

<https://migrationsverket.se/>

<https://www.oecd.org/migration/talent-attractiveness/>

<https://www.socialprogress.org/>

<https://www.vgregion.se/om-vgr/statistik-analys/analysportalen/statistik/halsolaget2/>

<https://www.wwf.se/rapport/living-planet-report/>